

KUNIGAS
JUOZAS VAILOKAITIS
(1880-1953)
SIBIR E

K. Janulis
2400 No. Lakeview apt. 2205
Chicago Ill, 60614
USA. 1981. IX. 18

Philip Mazzei
Patric Remembered

*** USAirmail ***
40c
VIA AIR
CORREO AEREO
PAR AVION

MR. Z. MIKŠYS
17 RUE POLIVEAU
75005 PARIS
FRANCE

juozo Keliuočio
prijiminamas brodis
į keikimą komunistų.
gavo staigą štedes at.
buvo dar gyvies į dar
šei išjo pensijon.
Su Untulin reikala
pernyktis operacijos (i
pagrįjė, vasarę buvę
Prieš koki mėnesį sta
atidare pilve ir rado v
šei jan neoperavo, vė.
lin terapijā. Debar įsa
ėmonę, kuri jė vėstoji.
janėraši silpnai, vena
į darba jan negalės. Kai
begyvens šta koki pusm
dar viltimis.
Rasėi savo laishe,
Šukienis knoutos su Van

Tasai Tekst
nepilnas.
ti šei čia
sutiko prav
į magnetof
rodi kad su
juosta paviro
suprasti. Be
ėmė antra
žodriu iš vi
klansant juo
kas pavirodi
gelėma buvę
Be šo pat
gimus tikrin
ir abu musij
kurio saviru
skolos bankui
abu turėjo l
bet Sibiras, j
gerai išsilaitin
pas savo vyrą, k

7

Tasai Tekstas yra įdomus, tikrai gaila, kad išėjo nepilnas. Matai, kai Šukienė atvažiavo pas Vailokaitį, tai jai čia vienas žurnalistas labai entuziastiškai sutiko praveisti su ja psichofizinius irasant šai s magnetofono juosta. Bet kai pradėjo tą darbą, tai parodė, kad sunkiai eina, jusiai neturi tiek laiko, be to juosta parodė lydauda prasto garso, ne viską galima suprasti. Be to Šukienė pagraškėjo istorijų Vailokaitiui antra tiek, kurios nebuvo ~~jei~~ užrašduotos. Zodiun iš visko gėrosi nemarą makalyne. Vėliau klausant juostos reikėjo perrašyti mažėle ant popierio, kas parodė vėl didelį ir sunkus darbas, ne viską galima buvo suprasti, kai kas buvo praleista ir t.t.

Be to pati Šukienė yra taip pat savotiškas charakteris, gimus tikininko šeimoj, jauna iškėijo vė tikininkaičio, ir abu nusigirko tik ant skolinio pinigų iš ūkio Banko, kurio savininkas buvo Vailokaitis (kunigas), atmoletė skolos bankui neįėjė, tai tikis buvo iš jų atimtas ir abu turėjo eiti dirbti kitilims. Ji liko beveik bemokslė, bet Sibiras jį labai užguldino, tapo sumani ir išmintinga, gerai išsilaukus, tuo metu (atvažiavus) turėjo 73 metus. Atvažiavo pas savo vyrą, 10 4m vaikus: Kanadą. Tekstą Tam pasiūsiu. Viso gero! Karvy.

Iš kasečių perrašytas pasikalbėjimas žurnalistu Vlodo Butėno su Ona Sukiene apie kunigo Juozo Vailokaičio išvežimą ir gyvenimą Sibire.

Laikytasi labai arti teksto, nors kai kurie garsai ar atskiros žodžių dalys, žodžiai, ar pradėti sakiniai, kurie nesiriša ir neužbaigti, yra praleisti.

Įkalbėjimai į juosteles buvo 1977 lapkr. šio 2 ir dienomis.

Kai kurie netikslūs faktai pataisyti.

J.S.

KLAUSIMU

STATYTOJAS: Šiandieną yra 1977 m. lapkričio 2 d., Vėlinių Diena, ↑
tai ir kažkaip tokia nuotaika apie anuos išgyvenimus, apie anuos prisiminimus ir kalbėti. Ir šiandieną yra 1977 m. lapkričio 2 d., taigi, liūdna Vėlinių Diena, kada mes prisimename savo mirusius, kurie ypač Lietuvai yra padarę daug gero, sužibėję kaip žvaigždės Lietuvos gyvenime ir paskui iškeliavę į anapus. Dabar aš esu p. Vailokaičių bute, Čikagoje, Beverly Hills apylinkėje, ir čia turime viešnią, atvykusią iš Kanados, kuri yra buvusi Sibire ir gyvenusi tame pačiame Kolchoze su amžinos atminties kunigu Juozu Vailokaičiu ir ji apie jį daug ką atsimena ir papasakoja. Dabar, pradžiai susipažinti su kunigu Juozu Vailokaičiu jo pagrindiniai gyvenimo bruožai.

Buvo visuomenininkas, ekonomistas ir kartu, reiškia, kunigas. Gimęs 1880 m. gruodžio 17 d., miręs 1953 rugpjūčio 5 d. Paštuvoje, kur jis grįžęs iš Sibiro klebonavo. Jis mokėsi Seimnų kunigų seminarijoje, drauge su Lietuvos boševikų tėvu Kapsuku Mickevičium, kuris b.vo vėliau iš dvasinės seminarijos išmestas. Po to buvo pasiųstas kun. Juozas Vailokaitis į Petrapilio Dvas. ne Akademiją. Nuo 1907 iki 1910 jis redagavo "Šaltinį", lietuvių krikščionių demokratų laikraštį, labai plačiai pasklidusį Lietuvoje. Rusų laikais už nepalankius straipsnius prieš caro valdžią ir prieš okupantus rusus, kaip "Šaltinio" redaktorius keturis sykius caro valdžios buvo tardytas, teistas ir baustas. 1912m.

prieš I Pasaulinį karą įkūrė brolių Vailokaičių bendrovę. Ka
metu, I Pas.karo metu, buvo priverstas su visais kitais pasi-
traukti į Rusiją, kur jisai ypač išvystė plačią kultūrinę bei
visuomeninę akciją.

1918 m. vasario 14 d., jau bolševikams užėmus ^{oro kėgį?} Vilnių,
su kitais lietuviais buvo pagautas /Voroneže - jis ten nėra gy-
venęs J.S./ ir kurį laiką kalintas. Vilniuje atsiradęs, 1919 m.
po vasario 16 d. minėjimo, kitą dieną vasario 17 d. bolševikų
buvo vėl suimtas., o liepos 23 d. gražintas į Lietuvą su kitais
įkaitais. Petrapilyje buvo Krikščionių Demokratų pirmininkas,
dalyvavo Steigiamajame Seime kaip atstovas ir vėl buvo Pirmajame
ir Antrajame Seimuose kaip atstovas. Vėliau visą savo energiją
paskyrė Ūkio Banko ir kitų savo įmonių veiklai. Studentams
paskyrė apie 200 stipendijų, Klaipėdos vadavimui paaukojo 25
tūkstančius litų ir tt. ir tt. 1941 m. birželio mėn. per did. luo-
sius tremimus buvo išvežtas su kitais lietuviais į Sibirą. Irė
grįžęs iš Sibiro 1953 m. rugpiučio 5 d. Paštuvoje.

Dabar su mumis turime viešnią, atvykusią iš Karado
Ponia, kaip Jūsų pavardė?

- Ona Šukienė

Kur kilusi iš Lietuvos?

- Aš kilusi iš Slavikų parapijos, Budvyliškių kaimo.

Kokius mokslus baigėt? Ką vėliau veikėt?

- Aš jokių mokslų nebaigusi, tik pradžios mokyklė.
Dar ir tai nepilnai, kadangi buvo Pasaulinis karas, prieš tai
negalėjau eiti į mokyklą, o paskui 4 metai susitrukdė
o paskui jau peraugau.

Tai ką veikėt Lietuvoj?

- Aš ūkininko dukterė buvau, ūkyje dirbom.

Ir kur jūsų ūkis buvo?

- Mūsų ūkis buvo Budvyliškių kaime.

Kokiam valsčiuje?

- Tada buvo Vidūlių valsčiuoj, Šakių apskrityj. Zana-
vykioj.

O paskui ištekėjot?

- Paskiau ištekėjau už Antano Šukio. 1927 m. Tada gy-
venom, persikėliau pas jį į ūkį, į marčias išėjau.

Ar didelis buvo ūkis?

- Buvo apie 40 hektarų

O, tai nemažas.

- Vidutinis

O kiek šeimos išauginote?

- Išauginom sūnų ir dvi dukteris. ^{Vyras} Su bolševikais k
riavęs, du kryžius gavęs už narsumą /Vyčio kryžių su kardais, ...
Paskiau Klaipėdos atvadavimo medalių gavo, Lietuvos dešimtmeči...
6 medalius turėjo.

Tikras Lietuvos patrijotas.

- 18 metų būdamas išėjo į savanorius.

Ar dabar dar gyvas?

- Dar gyvas. St. Catherine gyvena. Dabar jam sukako 78m.

Tvirtas, sveikas?

- Amžius našta slėgia.

Ar jūs abu išgyvenot iki atėjo bolševikai?

- Ne, rodos 1935 tais, kada užėjo ta krizė ūkio, tada
kai jau ūkio produktai jau visiškai jau krito, dalys buvo našytos,
kviečiai 50 litų, o paskiau jau kviečiai jau liko tik 5 litai,
o kalyk išmokėjimo buvo tos pačios. Paskui vyro brolis išėjo į
kunigus, į seminariją; paskiau sesuo išėjo į vienuolyną.

Kur dabar vyro brolis?

- Nemirų parapijoje, Lietuvoj. Buvo lageryje 7,5 metų.
Po Stalino mirties buvo išgelbėtas.

Buvo altarista?

- Klebonas. Labai ligotas.

O kur vienuolė ta dabar?

- Jau mirusi

Ką tada darėt, kai ta krizė užėjo?

- Nu tai ką, paskui palikom ūkį. Vyres išėjo tarnauti
į Klaipėdą. Paskum persikėlėm, dar tėvas buvo gyvas, tėvui palikom
buvo dar dvi sūnys - darykit ką jūs norit. palikom viską. Kiek
gyvulių buvo, kiek visko buvo. Pasiėmėm tris vaikus, apsiašaroję
išėjom, ir viską.

Girdėjau tokią užuominą, kad būk tai tą ūkį nupirko
ar išvanžė Ūkio Bankas, kuriam vadovavo Vailokšičiai?!

- Matot, mes buvom paėmę paskolą, o paskui, kada užėjo
ta krizė, negalėjom išpirkti. Paskui ūkį pardavė iš varžytynių.

Ir tada jūs paskui jaugyvenote be savo nuolatinės vie-
tos?

- Paskui mes į Klaipėdą. į muitinę.

Nu gerai. Dabar, kai atėjo bolševikai, reiškia, kai savanoris kūrėjas, vyties kryžiaus kavalierius, kaip tada pasirė? 1940 m. birželio mėn., kai Lietuvą užėmė bolševikai?

- Pirm buvo Klaipėdoj, paskui reikėjo iš Klaipėdos bėgt. O kur bėgsi? Bėgom į tėviškę. Buvom Klaipėdoj nusipirkę nameliu. Kai užėjo vokiečiai, vėl reikėjo viską palikti. Vaikučius nusi-griebėm, kas rūbus ir išvažiavom.

Tai kada jus, ponis, ištrėmė į Sibirą?

- 41 metais, į pirmą vežimą

Tai kaip jus vieną išvežė?

- Kai grįžom į tėviškę iš Klaipėdos. paskui išvažiavome į Kauną, į tokią tarnybėlę. Žinot, gyvent reikia, trys vaikai. Paskui iš ten atleido, ir vėl taip pakibom. Nu žinot, jis buvo toks nepalankus bolševikams, ir mes visai nenujautėm, kad gaili būtų koks nors išvežimas.

Tai tada buvot ten savo namelius?

- Ne, Kaune, Vilijampolėje ... ant kambario. Ir vyras koku reikaliuku išvažiavo į Marijampolę vakare, ir nakčia at-
painti. O dar prieš tai sesuo mano. Mano tėviškė buvo prie
4 kilometrai nuo sienos, draudžiamoji zona. Aš negalėjau
į tėviškę parvažiuoti. Sesuo buvo ankačiau atvažiavus ir išsi-
vežė vaikus mūs. O mušu dar pasilikom Kaune.

O paskui vyras išvažiavo į Marijampolę, ir atėjo nak-
čia painti, aš viena buvau, ir mane vieną išvežė, ir taip vyras
lika. Tas buvo 41 metų birželio 14 d. naktį. Taip mane vieną paė-
mė. Tai, galite įsivaizduoti?

Nu gerai, tai kur tada nuvežė?

- O pirmiausia mus vežė į Altajaus kraštą.

Ne, ne. Į kokią stotį Lietuvoje nuvežė?

- Į Kauno geležinkelio stotį. Pirmau
dar ne į prekinjus, tik taip, kaip sėkūt, į vagonus. Trauki-
nys tada dar nebuvo paruoštas ar traukinys nebuvo užvažiuavęs.

Ir kada sutikot kun.Vailokaitį?

- Ir tada aš kun.Vailokaitį... aš.... Tuo pačiu laiku
su kun. Vailokaičiu.

Ar iš seniau pažirojot?

- Aš brolių Antaną jau nuo jaunystės pažinojau, o su ku-
nigu nebuvau pažįstama. Jau kada mane atvežė, jis jau buvo trau-
kinyje. Tik kada ėmė tikrinti pavardes palei sąrašus... jie tik-
rino. Tai tikrino "Juozas Vailokaitis".... "Aš" ir nepastebė-
jau kažkaip aš žūriu, kad labai panašus į Antaną Vailo-
kaitį. Kada viskas tas praėjo, tas jau patikrinimas, ir jau užsi-
darė vagonų durys, tai aš paskui priėjusi klausiu: - Atsiprašau,
ar jūsų kilmė ne iš Piktžirnių. - Sako: "taip, o iš kur jūs ži-
note Piktžirnius?" - Aš brolių Antaną gerai pažįstu nuo jaunystės,

Aš su juo dar baliavojau, sakau jau aš. A.Vailokaitienė dar ir mano dirmavonės podė. -"O tai jau mudu giminės.... jeigu į podžius, tai jau mudu giminės... Tai jau dėkimės skudurus į krūvą ir mudu laikykimės. Tai mudu nuo šito ir ~~susigiminiavom~~.

O, žiūrėkit, kiek žmonių buvo tam vagone? Daug prigūsta, ir vyrų ir moterų?

- Vyrų ir moterų, ir vaikų, kiek tilpo... apie 40, o gal ir daugiau. Du aukštai ... pirmutinis ir viršutinis.

Tai, kai jūs susipažėnot su kun. Vailokaičiu, tai ir jūs prie jo arčiau ir prisiglaudėt?

- Taip, taip. Mudu pasidarėm kaip savi.

Na, gerai, o kokia jo nuotaika buvo tada? Kaip jisai?.

-Jo gera buvo nuotaika, jis labai šaltai į viską žiūrėjo. Tai aš sakydavau: Tėveli, kodėl jūs nebėgote? Kodėl jūs taip sėdėjot taip ramiai, kaip namuose? Tai jis taip dar nusijuokė:....."tai kad aš turtingas, tai turiu bėgti? . . Aš buvau pasiruošęs iš tėvynės niekur nebėgti. Ką su manim darys, tegu daro . . . aš niekur nebėgsiu." Aš tai dar tikėjau, kad gal mane išvežti, bet kodėl jūs? Nu, jis paskui dar laimingas, jis jis laimingas visą laiką, kad dar jį ne į lagerį. Paskui mus nuvežė į Kolchozus.

Tai dabar reiškia ta kelionė ... kiek laiko truko?

- Daugiau negu dvi savaites

Ir koks maitinimas jūsų buvo? Ar davė ką nors valgyti?

- Keturias paras mums nieko: nei vandens, nei maisto. Jau penktą parą, kur tai jau gerokai buvom nuo tėvynės nuvežti, tai paskui davė tokios tai sriubos, kurią buvo paruošę. Tai tik išleido ^{u/s}maisto paslėpti, tik tas, kas turėjo vaikų, kas lieka vagone, kad nepabėgtų. Kadangi aš viengungė buvau, manęs niekad neišleido. Kai pirmą kartą išlipau iš vagono, aš maniau, kad žemė po manim

Tai reiškia, savo reikalus daryti, viskas tam pačiam?

- Iš karto nebuvo tame pačiame vagone. Viskas tam pačiam. Paskui jau mus perkėlė į kitą ešaloną. Ten buvo skylutė, ir ... keturkampis lovytis padarytas. Tai nu, viskas. Viskas atvirai. Tai paskui moterys, kurios turėjo dekių, paklodžių, tai pasidarė, kad taip užsikabino. Tai ir vo.

Tai žiūrėkit, keturios dienos kelionės, ir sakot, nieko neduoda. Ar kunigo Vailokaičio nuotaika nepradėjo kristi?

- Tai jis tik meldėsi tyliai ir meldėsi.

O taip sakyti, kurie į neviltį krisdavo ar neguosdavo?

- Kol kas ne. Vėliau. Moterys į isteriką pradėjo eiti.

O kada sužinojot, kad karas prasidėjo?

- Jau mes tolokai už Uralo buvom. Ir manėm, kas čia yra, kodėl ešalonai pilni, tokie sunkūs ešalonai, vis prasilenkiam. Ir kaip kur mus reiškia, sustojam ir turim praleisti ešalonus. Paskui, kad žiūrim, kad kareiviai važiuoja, paskui matom, kad amunicija tuose vagonuose. Paskui sustojom vienoj vietoj, jau mus į šalį pasuko, kad atleisti kelią tiems karo ešalonams. Kadangi kun. Vailokaitis mokėjo gerai rusiškai, tai jis .. ar tokie tarbininkai, ar kas ten, tai.... jis paklausė: kas čia yra, kad tie ešalonai tokie? "Tai, atsakė, karas". Tai atsitiktinai sužinojom. Kaip mes visi nudžiugom, kad karas. Viena moteris šaukė: karas...karas... Manom, jau mes išgelbėti. Jau mes dabar būsim išgelbėti. Manėm, kad reikės ešalonų, mus išmes, ir mes dar pėsti pareisim. O kai mus vežė ir vežė, ir vežė, ir nieko mūsų ešalonas jiems netrugdė...

Ir tada greitesniu tempu jus vežė?

- N greit. Labai negreitu tempu. Ant posūkio, tai mes matydavom. Tie langeliai labai nedideli. (Buvo labai ilgas traukinys ir jis labai sunkiai šliauždamasėjo). Kaip ant kokių posūkių, tai biski matyt galas. Vieni sako 70, kiti - 90 vagonų.

Ir sakėt, kad vienu metu persodino iš vieno į kitą ešaloną?

- Tai dar Kaune, dar tas nebuvo paruoštas... pirma į tokį laikinį.

- O tas, kur Kaune į kitą persodino, tai tas nuvežė į vietą?

- Taip.

Kiek ten vagonų buvo?

- O, apie 90. Gal, tikrai negaliu pasakyti, bet buvo labai ilgas. Kartais ant posūkių galėjom matyti, tie kur sėdė arčiau lango. Negaliu pasakyti: ar 70 ar 90 vagonų. Buvo du g. - vežiai: iš priekio ir iš užpakalio.

Žiūrėkit, po keturių dienų jau davė sriubos kažkokios. Kaip jie paduodavo tą sriubą?

- Nu, leisdavo. Eidavom pasiimti. Su kareiviais. Aš nebuvau išlipus, kadangi aš buvau viena.

Tai paskui jūs turėjote indelius? Kaip jūs pasiilote tą sriubą?

lokaitis - Kun. Vailokaitis turėjo. Aš nieko neturėjau. Kun. Vailokaitis viską buvo pasiruošęs. Jis ir vaistų, jis ir bliūdelių, jis... viskas, viskas.... kuprinė pas jį buvo prikimšta.

Kai po keturių dienų pradėjo duoti valgyti, ar paskui kasdien reguliariai pradėjo duoti valgyti?

- Nu, dar nevisai. Paskui tai ten, jau kai toli nuvežė..... paskui jau reguliariai pradėjo duoti. Paskui jau vandens jau duodavo, galėdavom pasiimti į kibirus.

Bet ar dėlindavotės?

- Iš pradžios mums nereikėjo nei maisto, nei nieko nereikėjo. Tiek buvo širdys suspaustos, rodos, tik draskytum krūtinę, kad tik galėtum oro duoti.

Tai ar tik daugiau meldėtės ir galvojote apie tėviškę ir paliktus artimuosius?

- Man tai akyse tik stovėjo vaikai, trys vaikai... Kai aš tikėjis užsimerkiu, aš, rodos, matau, kaip tie mano vaikai paskui tą ešaloną bėga, šaukdami: "mama". Man nieko daugiau negailėjo..... tik tuos tris vaikus

- pertrauka -

Toliau tęsiame pasikalbėjimą su ponija Ona Šukienė.

Jus nuvežė į kokią vietą Sibira?

-Pirmiau mus nuvežė į Altajaus kraštą. Stotis Kupinas./Kupin/

Tai ten buvo jūsų paskyrimo vieta jau?

- Jau buvo numatyta laikinai. Mes ten buvom 12 dienų. Mus išdalino irgi po kolchozus. Bet teigu mes ten būtu ne likę, mes būtume ten iš pirmos žiemos iškritę.

Kodėl?

- Ten buvo tik stepės, jokie medžiai, jokie nieko. - ten treji metai sausra, tai taip buvo viskas išdžiūvę, ir tie žmonės irgi taip pat badavo. Iš krautuvės duodavo gatavos duona, po tuos 400 gramų, tai kol tas žmogus pareina iš krautuvės ta duona

Kiek maždaug kilometrų nuo Kauno iki Kupin'o?

- Jau už Uralo. Gal toliau, kai pusiaukelė.

Ir kiek dienų jus vežė?

- Jau Už Uralo. Visą ešaloną į tą vietą vežė. Gal toliau kaip pusiaukelė.

Tai visas tas 90 vagonų ir sustojo, ir išlaipino Kupine?

- Ar visus, negaliu pasakyti. Mūsų tokia partija.

Ir visi lietuviai?

- Visi lietuviai.

Ir kun.Vail.?

- Kun. V. taip pat. Mes 7 ten papuolėm. Visi lietuviai. Kun. Vailokaitis buvo jų tarpe.... mes jau žiūrėjom kad mes neišsiskirtume.-Tik, Onute, tik būkim kartu. Tokiam gyvenime ... kaip durna.... visai pasimetus. Tai mes po tuos kolchozus.... Buvo dar tokia p. Budrevičienė iš Kauno, Aleksynienė iš Kauno, Šidlauskienė iš Kauno ir kun.Vail. iš Kauno. Budrevičienė su dviem vaikais: mergaitė kokių 12 metų, berniukas - 9 metų. Mes ten septyni žmonės į tą vieną kolchozą. O kur ten kitus išdalino, tai vėl nežinojom. Kai mus po 12 dienų vėl surinko ir a' vežė į tą pačią stotį, vėl susodino į vagonus, ir vėl

dvi paraš vež', ir paskui mus nuvežė į Novosibirską.

Palaukit, palaukit, mes dar kupine suatosim daugiau. Tai reiškia, Kupinas yra stepėse?

- Stepėse.

Ten yra kolchozai?

- Sovchozai.

Tie sovchozai labai biedni?

- Taip biednas buvo.... kad sausra tokia buvo, ir ten visi ukrainiečiai buvo ištremti. Ten nuo 1933 m., kai buvo didelės skerdynės Ukrainoje.

O prižiūrėtojai kas ?

- Ten pas mus nebuvo prižiūrėtojų. Kur tu dingai, tu pėsčias nenueisi. Kai atvažiuoju, buvo šienapiūtė, ir tokia sausra, kad žolė tai tik metėlės buvo. Duonos mums pakiau jau davė. Ir taip karti ta duona, kad gerais laikais nė šuo neėstų...

Ar kokio riebalų davė?

-Nieko. Tai paskui mus išveždavo į tas stepes šieną kupetuoti. Grėbdavom tas metėles, ir atveždavo mus katilą kruopų ir truputį druskos. Tai kas duonos nesuvalgydavo išryto, tai su ta sriuba. O jei duoną jau suvalgei iš ryto, tai pagėrei to pusvandenio ir Šaukšte galėjai suskaičiuoti, kiek tų kruopyčių buvo. Tos kruopytės kaip žuvis ikrai, tokios mažytės, mažytės.....

O iš namų buvo kas pasiėmę maisto?

- Dar biskį. Bet žinote, nenorėjom mes visa valgyti buvom taip pri-trenkti.

O kaip tie ukrainiečiai, kurie serai ten jau gyvena, ar jus pasitiko draugiškai?

Labai draugiškai. Buvo visi nameliai moliniai. Iš molio krėsti. Tik viena mokykla buvo medinė. Tai, kai mus atvežė, tai mus toje mokykloje apgyvendino.

Ar tai miestelis ten buvo?

-Kupinas buvo panašus į kaimą. Stubelka prie stubelkos. Labai biednai jie gyveno.

Turėjot kokias lovytes ?

- Nieko, ant žemės. Ką turėjom, pasimetom ir gulėjom. Iš ryto mes dar gulim, o ukrainietės jau už durų stovi kas su stikline pieno, kas svogūnų laiškų sauja, kita a nors.... varškės. ... Labai širdis buvo visur gera.

Bet man keista, kad jokių prižiūrėtojų nebuvo Kupine ?

- Jau paskui mus paleido. Tada mes pasijutom, kad pas mus nėra sargybos. Aš išlipau iš vagono, tai aš pasijutau, kad žemė iš po manęs bėga.... ne aš einu, bet žemė mane neša. Ant tiek kojos sustirusios, susispaudę visai. Jeigu guli ant šono, o jeigu draugas verčiasi, tai ir aš galiu pasiversti. Kun. Vail. pasiėmė ^(manė) visai prie sienos. Tam pačiam vagonė. Kai du aukštai, tai mužu žemai, kurie jaunesni, gudresni, tai viršų, prie langelio. Mes ... žinote, jis sėdėjo prie kampo su čemodanu, tai jis taip ir pasiliko. Ir šalia jo toks Geležinis, dar iš Klaipėdos buvęs, tas šalia jo atsigulė, aš šalia Geležinio, šalia manęs kita moteris su 1/2 metų vaikučiu.

Tas Geležinis buvo didelis Santaros organizacijos veikėjas Klaipėdos krašte?

-Taip? Nežinau.

O koks jo likimas, nežinote?

- Ne. O, tiesa, jis paskui rajone liko. Tai paskui apsirikau 200 % apsirikau. O paskui aš nežinau, kaip su juo toliau ... jis nemanė, kad šitaip bolševizmas yra.

Tąsa.... (Pirmosios kasetės antroji pusė)

^{dabar}
Ponia, mes kalbame vėl apie Kupiną, apie pirmąją jūsų susijimo vietą.

→ Ar kun. Vail. buvo su visais kartu varomas į darbą?

- Jo jau nevarė, nes jis buvo jau virš 60 metų.

Tai žiūrėkite, atsižvelgė.

-Iš kalionės jis suvargęs. Joplaukai buvo tai gražiai balti, jau paskui jis susmuko, jau atrodė labai senelis. Jo nevarė.

Tai ką jis veikdavo?

-Toj mokykloj dabojo mūsų skudurus.

Gal jis ten mišias jums atlaikydavo. Ar ne, atbijodavo?

-Laikė, kai jau buvom toliau nuvežti. Tai paskui jau laikė mišias.

Tai jis buvo pasiruošęs? Viskas detaliai?

-Tai jis laukė tik, kada paims.

Tai kada iš Kupino surinko jus vėl?

-Visus vėl surinko į vagonus. Tai sakėm, kad čia mums per gerai..... dar čia bus daugiau...

Tai tas buvo 41 metų maždaug liepos vidury?

-Jau pabaigoj.

Tai tada atsirado sargybiniai jūsų?

-Jokie sargybiniai tik atvažiavo sunkvežimis mes dar buvom laukuos ... atėjo darbdavys ir parvežė, rodos, mus. Paskum liepė, pasiimkit savo daiktus į tą sunkvežimį ... ir tada vėl į geležinkelio stotį ir vėl į vagonus. Tai sako, čia mums per gerai, tai dar veš... Bet paskui, galiu pasakyti, kad geriau nuvežė. Ten mus nuvežė į miškus, tai ten nors malkų buvo. Jeigu būtų nebuvo malkų, tai mes iš pirmos žiemos būtume sušalę. Čia irgi dideli šalčiai buvo ... pūgos didelės.

Tai, kaip tie ukrainiečiai, kurie jau nuo 33-čių metų, kaip jie išlaiko?

-Jie durpes, kaip sakant, daro iš gyvulių mėšlo. Deda šiaudų ir mėšlo, išmina .. ir tokias daro... Ten nėra jokio madžio. Ten tokios baisios stepės. Aš nežinau, kaip

jie ten gali gyventi.

Kaip jie ten prasimaitina? Kaip tie gyvuliai prasimaitina?

-Grėbiau tą šieną, vadinamą, tai ten tik metėles. o tie ir gyvuliai kaip tvoros.

Karvių yra, arklių yra?

-Aš beveik arklių nemačiau. Mačiau pora su grabelka buvo. Ten karvės buvo... bandale karvių... tokios smulkutės, kūdos, ožkos, galima sakyti, ne karvės buvo. Kaip ten man baisų ten vaizdą padarė.

Bet, pavyzdžiui, kun. Vailokaičio nepristatė gyvulių ganyti?

-Ne.

Kiek laiko važiavot nuo Kupino iki Novosibirsko?

-Man rodos, kad dar dvi paras mes traukiniu važiavom.

Vėl sukišti į vagonus?

-Vėl į vagonus, su sargybom. Paskui mus nuvežė į Novosibirską, prie prieplaukos. Paskui jau tie vagonai manevruoja, manevruoja... Tas buvo labai anksti ryte, tik švintant.... stumdo, tu mdo... kol jie išmanevravo prie prieplaukos. Prie Obi upės. Obi upė labai plati... jau žiūrim, kad jau mus tupdys /plukdys?/. Nu, paskiau į baržas.

Tai ten nepaliko, Novosibirske ?

-Ne. Tik tiesiai iš vagonų į baržas. Traukinys jau taip paruoštas, kad tiesiai į baržas.

Ar tos baržos didelės? Kiek ten tilpo žmonių?

-Vidury... josėjo ten trys kartu... mes tik tai šoninėse ten buvome. Bet mes galėjom per tą vidurį pereiti... iš vienos baržos į kitą. Ten daug besarabų buvo, ten latvių, estų buvo.... tai mes ten susitikom visokių tautybių. Tai mes per tą baržą vaikščiojom.

AR maisto davė?

- To maistomams irgi nieko nedavė. Tai

paskui kas ką turėjo.... Tiesa, tai tik Kupine tai mums davė teisę nusipirkti duonos... tai mes duonos nusipirkom... palei vaŕonų sąrašus.... tai mums davė po 600 gramų duonos. O vandens paskui jau patys pasiėmėm.

O baržose irgi su kun. Vailokaičiu laikėtės?
 - Visą laiką. Jau mes tie septyni... iš kar susidarėm grupalė... tai jau visą laiką laikėmės, kad jau... Kada jau pavieniai... tai vėl visi į vieną kolchcą. Kolchozo pirmininkas dar nenorėjo imti..... Budrevičienė dar su vaiku's - nenorėjo imti, dar kun.Vailokaičio nenorėjo imti... tas senas, nedarbingas, tai neims... Bet jau mes nesilikom... mes gimines... tai jau paėmė.

Kiek laiko plaukėte barža?

-Daugiau kaip parą plaukėm. Maždaug apie dvi paras.

Saulė degino, tur būt?

-Didelio vargo ten nebuvo. Ant vandens, ta upe labai plati. Nė tų uodų dar nebuvo. Mes tiktai bijojom, kur dar mus dės.

Baržom plaukėt į šiaurę tolyn ir tada pasiekėt Krivošensko rajoną?

- Tada ten jau buvo tokie kalnai dideli... paskui jau kur ta prieplauka, jau bendrai žemesnė vieta. Kur pradėjom-prie to miestelio privežė... tai baisūs kalnai... nugriauti. Taip tada baisu atrodė... Jau paskui prieš prieplauką privežė. Jau tada nebuvo sargybos. Jau nėra kur išbėgti... Be tos Obės niekur tu nepabėgsi... Be jokių laidimų niekas negalėjo eiti. Dar paskui mes dar dvi paras išbuvom. Paskui mus į mokyklą suvažė.

O kaip tas miestelis, irgi biednas?

- Kaip paprastai, triobos tik medinės.

Kas ten gyveno, ten Krivošensko rajone?

-Rusai.. vietiniai. Ten visokių tautybių buvo. Kiti senai ten gyveno... kiti senai ten iš kraštų ištrėnti. Ten tikras vinegretas ten žmonių. Bet daugiausia rusai.

O kaip jie jus pasitiko?

-Niekas mūsų nepasitiko. Į tokį sunkvežimį i-
nuvežė į mokyklą.

Tai kiek ten jūsų išlipo iš tos baržos?

-Keli šimtai... aš negaliu pasakyti

Reiškia, vėl į mokyklą suvežė.

-Nai valgyti, nei ko nebuvo.. Ką diaryt. Duonos vėl
davė, tiktai duonos. Bet paskui, matot, jau žmonės buvo, jau krau-
tuvė buvo. Jau paskui net kas krautuvėj nebuvo.... jau arbatos
galėjai gaut, jau vandenį galėjai pasišildyti, puodukus turėjai..
O jau malkų buvo. Pasišildėm vandenį, kas turėjo puodukus. Paskui
iš kolchozų atvažiavo pirmininkai, su pora padvadų, su arkliais...
tada rinkosi mus, kaip darbininkus. Kadangi karas prasidėjo, žmo-
nių nėra.... išvis buvo trūkumas žmonių ir darbininkų... Tai pas-
kui mes laikėmės, kad mus į tą vieną kolchozą paimtų ... ir vėl
nesiskyrėm.

Tie patys septyni?

- Visi tie patys.. mes neišsiskyrėm. Kun. Vailo-
kaičio nenorėjo imti... jis nedarbingas...

Tai kaip prisiprašėt?

- Jis gerai mokėjo rusų kalbą, p. Šidlauskienė,
p. Alekajnienė gerai mokėjo rusų kalbą.. dar Voroneže mokėsi...
Mes sakėm... mes giminės, mes susitikom, mes nesiskiriam... Nu,
ir jie nesiginčino ir paėmė mus.

Kaip kolchozo pirmininkas, sukalbamas buvo?

-Kolchozo pirmininkas buvo lenkas.

Irgi trentinys?

-Ne. Jo tėvai dar carų laikais atvažiavę. Jų
sūnus buvo kolchozo pirmininkas.

Kaip vadinosi tas kolchozas?

- Brovka.... Dambrovka. O šalia buvo lenkų
kolchozas... tai buvo Bialostok. Tie lenkai iš Balstogės... Jie
nei lenkiškai, nei rusiškai... tai maišyta kalba.

Kaip tas kolchozas atrodė, kai jus atvežė?

-Daug uodų. Mums dar tos stubelkos... tas vis-
kas.... bet tie uodai. Be dūmų nieko negali. Ir kambarių užis....
Bietuvoj jokiam miške nebuvo tiek uodų, kiek čia kambariuose bu-
vo.

Lauke, jei dar vėjukas, tai nieko. O kai apsiniaukia, tai tirštas oras nuo uodų.

Jie kanda?

-Kanda... kad puola... Miške.... vi^ena žodį neužrašysi... pasiust gali... Pajuodo rankos, pajuodo... juodos... Kiek mes ten priverkėm... kiek ten priverkėm... Mes už viso pasaulio griekus, tur^būt o, Viešpatie.....

O reikėdavo lauke ilgai būti - darbo valandos buvo ilgos ?

-Nuo saulės tekėjimo iki nusileidimo, gali sakyti.

O prie kokių pareigų jus paskyrė?

- Nu ką, žemės ūkis. Jau vyrai buvo mobilizuoti, dar kitus prie mūsų mobilizavo. Tie vyreliai sakydavo ... dar aš rusiškai nemokėjau... kiti sakydavo.... ejom prie šieno... šieną grėbt ... kad jie į vokiečių nešaus, jie laukė tų vokiečių kaip dangaus... bet paskui jie vistiek sužinojo, kaip vokiečiai laike belaisvius, badu marino, kaip jie šalo... ir viskas, tai jau jie sakė: arba taip mirtis, arba taip... tai jau geriau kovot ir žūt Viešpatie, kiek tų uodų.... Kai sakydavau čia Kanadoje, tai kiti netikėjo... sakydavo : perdėdi... O aš sakiau:

Gaila, kad tamsta ten nebuvai.... Jeigu vokiečiai būtų davę [belaisviams] valgyti, tai jie ten

{ Hitlerio politika buvo durna..... /V.B./

{ Nu gerai, kiek metų teko tam kolchoze išbūti?

- Aštuoniolika metų.

Ir kun. Vailokaitis visą laiką ten išbuvo?

-Trejus metus... lygiai trejus metus.

Ką jisai veikė tenais?

-Jis nedarbingas... Jam davė prie arklių ten pakinktus tvarkyti... komotus.... Bandrai. vogdavo kolkiečiai... virvagali koki.... trūkumas visko buvo... Vekare jis turėdavo nuimti nuo arklių pakinktus - virves, plėškes, kamutus... Vakar jis juos priima, užrakina, o ryte jis juos turi išduoti. O paskui kas lieka jis vėl užrakina. Darbas nesunkus, bet parvažiuoja kada lyja, purvini, dumblini... o arklius išsikinkę, jie tų virvių nenuraisioja... kamutus.. pakinktus numeta, o arklius veža...

Rudenį turi juos purvinius, sušalusius atraišicti. Jau kaip šitokiam žmogui tai baisiai baurus darbas.

Visą laiką tą dirbo?

-Taip, tą dirbo.

Kaip jo nuotaika buvo?

-Jis nuotaika buvo labai gera. Jis laimingas, kad dar ne lageryj... jis dar ne lageryj... Mes visi buvom labai gerai... nesipykom... labai geras būrelis buvo...

Čia irgi prižiūrėtojų buvo?

-Ne.

Niekas nežinojo, kad jis kunigas?

-Ne. Niekam mes nesakėm. Mes jį vadindavom "tėvelis", o visi kolchozninkai vadindavo jį "dieduška". Tai jis sakydavo: vadinkit mane jūs visi "dieduška". Tai visi ir vadindavom "dieduška". Jis man ir dabar "dieduška". O nuoširdumas, o gerumas... Ot, žmogus šaltų nervų... be jokio susijaudinimo... jam gerai. Jis nesitikėjo, kad jam taip gerai bus... jis manė, kad jam bus daug blogiau.

Apie ką daugiausia kalbedavot su juo?

-Labai mažai to laiko būdavo. Kadangi aš buvau darbinga, tai aš kiekvieną dienąėjau... Budrevičienė... nebuvo to apsiavimo... tai keitėsi su dukteris... O aš buvau viengungė...

Ar septynias dienas dirblavote, ar būdavo šventų dienų?

-Jokių šventų dienų. Niekad.

Tai, ar sekmadienius prisimindavot kaip nors?

-O, visada.

O kun. Vailokaitis, jis jums nelaike slapta pamaldų, išpažinčių neklausydavo, ne?

-Jis sako: jau jums Dievas ir taip atleis. Jau jums nieko nereikia... Nu, jau ką mes galėjom sugriešinti?... Ką mes galėjom, tikrai, sugriešinti?... tikrai nieko. Mes pačios... vienas iš igekbėjimas buvo tiktai Dievas. -Tu matai, Dieve, ką,

tu priimk mūsų visas kančias... tu priimk už mūsų praeitas nuodėmes.... O čia mes ^{rodos} jokių nuodėmių neturim... Nė mes ten keikėm. Nė mes ką.... vienu žodžiu, nieko.... kad tokių mirtinų nuodėmių.

Nu gerai, Kūčių vakare nesusėsdavot prie plotkelių? Žinoma, kur jas gausite?

-Mes pirmas Kūčias parsinešėm žalių kopūstų .. viena ruskelė davė... sakėm: išsivirsim bulvių pasidarysim Kūčias. Mes ir durnos kai pasimetėm.... nė nenusiskutom tų bu lvių... su lupynom išvirėm... Pasidėjom tuos kopūstus ėmėm verkti.... liko tie kopūstai ir tos bulvės....

O kun. Vailokaitis, ar nelaikė mišų slaptai?

-Ne. Tik kai susipažinom su tais lenkais.

Ak taip ?

- Lenkų kaimas. Ten buvo krautuvėlė kitam kaimui. Tik koks kilometras nuo mūsų kaimo. Upė buvo tarpas. Iki tilto reikėdavo eiti toliau... už tilto ... prieš kalną... Kitam kaime buvo kooperatyvas. Išsyk mum dar davė duonos. Man davė 400 gramų teisę nusipirkti, o kun. Vailokaičiui - 200 gramų.

Kodėl ?

-Kadangi jisai nedarbingas. Mes eidavom tos duonos parsinešti. O jis mokėjo rusiškai, tai jis ten ir galėjo susipažinti. Ir paskui toliaus mirė toks berniukas ten tų lenkų. Tėvai buvo mirę, o berniukas gal kokių 12 metų, ar kiek, liko tas berniukas be tėvų... motina mirė, o tėvas ... krasnoje roda buvo paėmę... tai paskui paėmė tą berniuką tėvukai... o paskui tas vaikas gavo džiovą. Tai kaip tas vaikas numirė, kun. Vailokaitis nuėjo į tas šermentis... vakare taip... tuos pakinktus priėmęs... Tai, žinoma, kaip kunigas turėjo brevijorių... jis taip kambaryj ... tas vaikas pašarvotas.... jis prie durų taip atsistojo ir jis išsiėmęs brevijorių kalbėjo /Dominus... dominus.../..... O tas senukas - šeimininkas ... kaip katalikas ... jau jis suprato, kad čia yra jau katalikų malda / vis dominus...dminus.../. Paskui jau šis išeidamas sako: rytoj palaukit, kol aš ateisiu, nelaidokite.... Tam senukui pasakė..... Tai jau jie visi supratoKun.Vailokaitis tam senukui pasakė.... O mes visi į darbus išėjom.... Tai jau tada jie visi suprato. Paprašė, kad duotų van-

dens, tą vandenį pašventino... paskui tą mirusį pašventino. Jis save išsidavė. Sako: aš kunigas, aš negaliu kavotis.

Visai teisingai

-Aš negaliu kavotis*. Paskui jis jau pradėjo... O ten buvo lenkai pasistatę bažnytelę... ne taip didelę... kryž-
mai medinę bažnytelę.... šventorius nedidelis, kada tai būtas
aptvertas... bet viduj išdažyta.... Paskui klubą padarė... Dar kas
svarbiausia, dar buvęs lietuvis kunigas... Sabaliauskas ar kaip...
dar prieš revoliuciją... prieš karą... Paskui uždarė bažnyčią...
tai tos moteriškės turėjo pasikavojusios bažnytinių rūbų... stulą
turėjo, albą turėjo... ar motas esą kitam kunigui teko.... Nežina
Tai jis paskui pradėjo mišias laikyti. Dar man prisiėjo plotkai...
kepti.

Kaip jis galėjo iš kolchozo išeiti? Sakot, kad
ilgos darbo valandos būdavo?

-Kai jis pakintus išduodavo, tai jis laisvas
iki vakaro... Dieną laisvas... Kas eina į darbą, eina... o lieka
tik senukės. Tik senukės.... Išpažinčių klausė... krikštino... ir
.....

Reiškia, jis religinę misiją tremtyje būdamas
atliko?

-Ką jis galėjo, atliko. Tai jis paskui manė, ka-
da pas jį atėjo išvežti, kad jis dėl šių religinių apeigų prasi-
kaltų. Bet jis ramus buvo.... jis nieko....

Kada atėjo išvežti? Kitur?

- Į Lietuvą. Jis manė, kad jį išveš kur į
blogesnes vietas... į lagerį

Bet kada jį išvežė į Lietuvą? Kada buvo?

-Vėliau sužinojau... Kada grįžom į Lietuvą...
Kada Paleckis buvo nuteistas... keliems metams pasodintas į ka-
lėjimą už bolševizmą, tai kunigas Vailokaitis jį išpirko, ... už-
dejo užstatą ir jį paleido... Paleckis tada buvo Maskvoj... Ten
buvo sąrašai... Tai paskui, ar jis priėjo prie Stalingar ne... tai
gal per kitus... kad Paleckis išprašė, kad Vailokaitį gražintų į
Lietuvą, ir kitus jo gimines....

Ar jo brolis Vailokaitis ir buvo išvežtas?

(* d. t. + ...)

-Ne, jis nebuvo..... Tai paskui... kad atėjo art piet... Aš tik iš darbo buvau grįžus.... Policininkas atvažavo. Tas policininkas sako, kad jį pristatytų į rajoną... ir ką tik turi jis čia giminių, kad ir tuos pristatytų kartu į rajoną. Bet tas policininkas galbūt ir pats nežinojo, kur jį vaš.

Saugumas davė įsakymą, žinoma, ir jis vykdė

- Tai kun. Vailokaitis sako : "aš vienas, aš vienas"... jis mane privertė Kas gali žinoti. ... klausė: ar mane dės.... - Aš tikrai nežinau, bet tu važiuosi į geresnį gyvenimą... O paskui jis jo neareštavo, tik kolūkio pirmininkui davė įsakymą, kad šitą žmogų pristatytų į rajoną, į policijos raštinę... Ir paskui kadangi iki rajono dvidešimt kilometrų arkliais...

Kada tas buvo, ar vasarą ?

-Vasarą ... vasarą...

1944 ar 1945 ?

-1943 ... tai bolševikai ... Dar vokiečiai

Lietuvoj buvo tada... Vokiečiai buvo Kaune, o Vailokai is Vilniuje.

Tai tas buvo 1944 metų pavasarį. Toliau pasakokit detaliai pasakokite. Čia labai įdomus dalykas.

-Maa, tada padvadaėjo į rajoną... tai su Vailokaitis važavo ir vietos mokytoja, rusike. Labai buvo graži... Ji važavo kartu. .. Aš paskui paprašiau, kad tenai prie policijos sužinotų, kur jį dės... kokią žinią kad parvežtų... Tai Vailokaitis, sėdėdamas koridoriuj prie policijos ... jau jis per sieną... per duris, kaip sakyt, nugirdo, kad jis bus gražinamas į Lietuvą. . Ir jis parašė raščiuką... O paskui, kada ta mokytoja atėjo, jis tą raščiuką perdavė tai mokytojai, ir ji mums parvežė, ir mes sužinojom, kad jis yra gražinamas į Lietuvą.

O ja! Tai jūs galėjotės, kad nepripažinote kad giminės?

- Dieva mano, ką jau! ... Nekaltas ... jis nenorėjo kito ikišti. Žinoma, jam buvo labai jau skaudu... kad tik sakė: nugirdau, kad būsiu gražinamas į Lietuvą.

Tada jis jau nebegrižo į kolchozą?

-Ne.. jau paskui jį paėmė garlaivin... Garlaiviai labai nenormaliai eidavo... kartais syki, kartais dusyk į savaitę.. Žmonės po tris dienas laukia.... Jam nebuvo užsakytos dienos pavykės.

Po to jau jums neteko susitikti?

-Ne..ne... Po to, žinote, kaip jau praėjo vėskas ... paskui aiškiai jis man parašė. Nuvažiavo į Tomską ... t i j i k nuėjo Tomške ant turgaus, pardavė vieną kostiumą, tokį rudą. . labai geros angliškos medžiagos.

Iškur jis turėjo? Ar atsivežęs iš Lietuvos?

-Jis tris kostiumus buvo įsidėjęs. O šitą j i k nešiojo čia kasdien... čia buvo apibrizgęs... Čia buvau dar a lankas /?/ atsiuvinėjusi. Labai geros medžiagos. Rašė. kad norė- jo pasidaryti pinigų... Pinigų jisai neturėjo... Ir vežė veltui.. O kaip sakyti, jį su garbės palydovu gražino į Lietuvą... O je! neareštuotą... bet kaip su palydovu... Tai kad jam niekas neatsitiktų... kad jį pristatytų į Kaunąį Vilnių....

Kaune dar buvo vokiečiai?

-Taip sakė, kad dar buvo vokiečiai... jis pardavė tą kostiumą... ir jis turėjo gerą kaidrą... tokią šveicarišką ar kokią... storą...tokia kaip pirštas storumo...gėlėta.. tokių Lietuvoj nebuvo... Jis tą kaidrą pardavė... Man iš kelionės ra- še, kad pasidarė pinigų, kad pardavė..... Paskui po dviejų metų atvažiavo į tą kaimą - kolchozą čigonai... čigonė... Žiūriu, kad su tuo švarku apsivilkus, ką kun. Vailokaitis nešiojo... Aš ta čigonę.... dabar žiūriu... Aiškiai matau, kad kito tokia pana- šaus nebus... O ta čigonė atėjo... Klausiu: Iškur tu gavai tokį gerą švarką? Aš tada jau mokėjau rusiškai... -Ar tu manai, kad aš pavogiau? -Nesakau, kad tu pavogei. Tik man idomu, iš kur tu jį gavai?... Sako: Aš pirkau Tomške ant turgaus ... Žiūrėkit! Tas švarkas vėl atgal sugrižo į tą patį namą... Nu, tai va.....

Pabaiga pirmos kasetės

Taša-Antrosios kasetes pirmoji pusė. Pasikalbėjimas su p.O.Šukienė.

Papasakos dalį savo prisiminimų, savo išgyvenimų apie kunigą Juozą Vailokaitį, turinti atsivežusi kun. J. Vailokaičio rašytus du laiškus. Ona Šukienė pasiliko Sibiro tremtyje inkunigą Juozas neužmiršo tos savo didelės draugės ir geradarės. Abu laiškuai yra dokumentiniai, kuriuos čia paskaitysim.

" Didžiai gerbiamoji Onute,

Prašau priimti nuoširdžiausius Šventų Kalėdų ir Naujųjų Metų linkėjimas kartu su Didžiai Gerbiamomis pp. Marijomis ir visais mūsų šeimomis!

Daug, daug linkiu sveikatos, laimės, o ypatingai laimingai grįžti į savojų tarpą!

Labai senai gavau Jūsų laišką. Nežinau, kaip Jūsų sveikata, kaip sekasi.

P-lės Vidutės dar nemačiau. Sugrįžus, žinoma, ji turi daug rūpesčių, įvairių darbų, o ligi manęs toli ir kelias nekoka. Man ją pasiekti taip pat nelengva. Jau, turbūt, bus netoli dveji metai, kai buvau Kaune. Pėsčiam sveikata neleidžia, o važiuoti nėra kaip.

Girdėjau, kad p. Elena gavo tarnybą Utenoje gailestingą seselę prie vaikučių. P. Dailidienė dirba prie mokyklų kaip daktarė.

Mano sveikata vidutine. Mūsų sovchozas jau naikinamas. Vadangi arti miesto, vai pereina Universiteto žinion, kaip pagalbinis ūkis. Pasikeitęs tikslai vadovybe, o iš esmės bus taip pat, kaip ir buvo.

Žiema kol kas pas mus lengva. Nors jau antra savaitė gruodžio mėnesio, o dar lynoja ir būna ligi 10 laipsnių šilimos.

Šiaip naujienų negirdėti. Gyvenu vieni vienas. Retai kada tenka su kuo nors pasikalbėti, tai tik tegirdžiu tai, ką laikraščiuose pasiskaitau. Laikraščių gi naujienos lygiai tos pačios, kaip ir pas Jus.

Parašykite, kas daugiau išvyko Lietuvon. Dovydaičiai, Lumbiai ir kiti ... Ar gavot kokį nors atsakymą į savo prašymą dėl grįžimo. Gal jau neužilgo grįšite? Laukiu, labai laikiu ...

Mėginu siųsti šiuos Naujųjų Metų ir šv. Kalėdų linkėjimus ono paštu. Gal per Obą greičiau perlėks ir Jus greičiau

pasieks. Siunčiau laikraščių ir plotkelių, ar gavote.

Būsiu labai dėkingas už laiškutį. Ypatingai, kaip sveikata ir kokia viitis dėl greito grįžimo.

Sveikinkite p.p. Povylus ir kitus brovkiečius ir bastogiečius. Daug, daug visiems geriausių linkėjimų!

Tikrai Jus gerbiąs ir dėkingas

Kun. Juozas"

Be to, yra prierašas: "Siunčiu įgaliojimą gauti atlyginimą už darbo dienas".

/ Nėra datos, kada laiškas rašytas. /

Šis laiškas, rašytas aiškiu braižu, aiškiai skaitomas. Bet štai paskutinis laiškas, rašytas ^{igu} mirties išvakarėse.

"Didžiai Gerbiamoji Onute,

Nuoširdžiai sveikinu Vardo dienoje ir linkiu Jums gerios sveikatos ir laimingai pasimatyti su savaisiais. Per šv. Oną atlaikysiu šv. Mišias už Jus ir visą Jūsų šeimą, prašydamas Jūsų globėjos palaiminimo ir greito pasimatymo. Taip pat meldsiuosi už visus pažįstamus.

Jūsų laišką rašytą gegužės 25 d. gavau. Ignatovos intencija šv. Mišios bus atlaikytos rugpiūčio mėnesio 2 ir 9 dienomis. Antrą rugpiūčio už sveikatą, o 9 rugpiūčio už neatmenamas sielas. Jai pranešiau.

Žadėjote apie save plačiau parašyti. Laukiu. Pas mus viskas po senovės. Eina amarkūs laukų darbai, šienapiūtė. Žolė graži ir jos daug. Javai strodo nehlogai. Eina gandrai, kad Jums bus leista grįžti, bet kol kas grįžta tik amnestuotieji kaliniai.

Parašykite plačiau apie save ir apie pažįstamus.

Sveikinu nuoširdžiausiai ponias Marijas ir visus kitus. Geriausių linkėjimų! Laukiu greitai laiško.

Jus tikrai gerbiąs

Kun. Juozas.

1953. VII. 1. d.

Geriausių linkėjimų Povylams "

Tai buvo paskutinis jo laiškas. Po to Onutę Šukieną Sibire pasiekė kitas laiškas, rašytas 1953 rugsėjo 8 dieną.

Gerbiamoji !

Pranešam liūdną žinią. Kun. Juozas Vailokaitis mirė Paštuvoje š.m. rugpiūčio mėn. 5 d. ir palaidotas ten pat šventoriaus kapinėse šale bažnyčios. Laidotuvės įvyko VIII.8 o ketnedėlio pamaldos IX.5 a. Visą laiką prieš mirtį paskutiniai metai niekur neišvykdavo, sergaliuodamas skleroze /kraujospaudimas siekė net iki 270/ niekur neišvykdavo, gydėsi narie, pasitardamas su atvykatančiais retkarčiais gydytojais. Visą laiką vaikštinėjo, negulėjo lovoje. Mirė trečiadienį, o prieš tai sėkmadienį buvo nuėjęs į bažnytėlę /čia jau už 50 žingsnių ir atlaikė 10 val. votivą, ir susigraudinęs verkdamas paskaitė susirinkusiems parapijiečiams evangeliją /lyg atsisveikindamas ir nujausdamas greitą mirtį/. Pirmadienį atsilaikė šv. mišias pas save, vaikštinėjo, kalbėjosi su saviškiais ir atrodė gerai nusiteikęs. Antradienį kiek silpniau jausdamasis nekėlė iš lovos ir paprašė vietinio klebono išklaudyti jo išpažinties ir suteikti paskutinio patepimo sakramentą. Kuomet klebonas atnešė šv. Sakramentą, ligonis greit išlipo iš lovos, atsiklaupė savo klaupkoje ir graudžiomis ašaromis apsipylęs priėmė šv. Komuniją. Priėmęs Paskutinio Patepimo Sakramentą ilgai meldėsi gulėdamas lovoje ir pasirėmęs ant rankos - skaitė iš brevijoriaus. Paskul gulėdamas lovoje pusryčiams, buvo truputį atsikėlęs, pa- vaikščiojo po verandos koridorių ir vėl atsigulė. Nesiskundė niekuo, tik vis kartojė: dabar laimingas esąs, ramus visiems metams, ir visi namiškiai gali būti ramūs, neprašas Dievo ilgo gyvenimo; jeigu Dievas ankačiau pašauks pas save, tai esąs pasiruošęs. - Įvakarą kvėpavimas pasidaręs sunkesnis su švilpi- mals, nakcia dar pasunkėjęs. Šeimininkė budėjo prie ligonio. - Ligonis visą naktį nemiegojo, prakaitavo; temperatūra žemesnė normalios 35.2°, truko oro - buvo atidarinėjamas langutis daugiau šviežio oro įleisti į kambarį - jokių vaistų neėmė ligonis, sakydamas, gal galėsiąs ryte laikyti šv. mišias; vis klausinėjo šeimininkės, kalinta valandą, žvelgdamas į Pažaičio Dievo Mo- tinos Marijos paveikslą, kabantį virš lovos, meldėsi.

Trečiadienį ryte ligonis pareiškė, vargiai galė- siąs laikyti sv. mišias ir liepė šeimininkei išvirti ramunėlių arbatos. Toliau ėmė klausinėti šeimininkės, ar turėsianti per- jo laidotuves ką duoti valgyti svečiams, juk sako būsią daug žmonių. Palaidokih mane, sako, čia jau Paštuvoje, niekur kitur nevežkit, o kapui vieta neturįs pasirinkęs, tegul, sako, paskir-

ją parapijos komitetas.

Paskui padėjo šeimininkei jo slaugymą, už ilgąmetį darbą. Po to liepė šeimininkei skaityti litanijas. p. Marijos litaniją pats atsakinėjo, o Jėzaus Širdies ir Šv. Juozapo litanijas jau neatsakinėjo, tik pavargęs sekė tylomis. Paskui šeimininkei pasakė: dabar niekur neik, nepalik manęs vieno - liepė paruošti žvakę /grabnyčią/ ir degtukus ir uždegti žvakę. Paėmęs degančią žvakę į rankas, ilgai meldėsi, vis žiūrėdamas į Pažaislio Marijos paveikslą. Atidavęs žvakę šeimininkei ramiai gulėjo, nevalgė, laukė iškviesto iš kitur gydytojo. Atvykęs gydytojas išklausė ligonio, įleido vaistų ir nuramino visus, sakydamas: bus gerai, pasveiks, nenusiminkit. Buvo apie 14 val.

Išvykus gydytojui, ligonis pavalgė pietų /ri. košės ir šviežių vaisių kompoto/. Po pietų pasakė: šiandien Panelės Švenčiausios Sniegenos, pasirinkau Marijai iš dėkingumo dar poterėlius sukalbėti, - ir paėmęs breviorių meldėsi visą laiką, be pertraukos iki pavakario. - Dar prieš gydytojo atsilankymą buvo pareiškęs: "jau paskutinis mano kvėpavimas, jau ir žodį tik per pusą galiu ištauti, jau vidurius kelia", - kalbėdamas ramiai be jokios baimės: - "taip noriu eiti pas Dievą, jeigu nevežtu gydytojo, tai jau naktį mirčiau..."

Apie 6^{1/2} val. vakarą ligonį ėmė tasyti, jis rankomis ėmė įsikibti į lovos galą, kartais kelti jas aukštyn, lyg kiek blaškydamas ramiai, be dejavimo, be nusiskurdimo; kvėpavimas pasunkėjo, su švilpimo garsais; paskui išpylė jį didelis prakaitas. Šeimininkė paklaustas, ar bloga, atsakė: "Bloga, kad taip išlipčiau ant žemės!" Nelipkit, sako šeimininkė, tik pataisyčiau pagalves - ir ligonis greit pats atsisėdo, o šeimininkė ėmė taisyti pagalves, bet ligonis tuoj pradėjo svyruoti, pašauktas klebonas liepė tuojau uždegti žvakę; uždegtus žvakę ant staliuko, abudu klebonas su šeimininke paguldė ligonį į lovą ir padavė jam į ranką žvakę. Ligonis ištiesta dešine ranka labai stipriai suspaudė žvakę ir laikė ją visą laiką apie 20 minučių. Klebonas ataklaupęs garsiai meldėsi, kalbėdamas už mirštantį lotyniškai maldas ... Ligonis švelniai atsiduso pasitempė ... klebonas ėmė šlakstyti mirštantį švęstu vandeniu - ir kunigas Juozapas nustojo kvėpuoti, atvertomis akimis žiūrėdamas aukštyn Teilais ramiai amžinoj švie-

soje !

Velionis kunigas Juozapas jau nuo senai ruošėsi amžinybėn: užsakytas karstas buvo šiemet sausio mėnesyje atgabentas ir laikomas saugiai; pavasarį buvo užsakęs rūtus ir nenešiodamas laikė juos mirties atvejui; taip pat katus drabužius, baltinius, kunigiškus rūbus ir viską, kas reikalinga numirėliui, turėjo iš anksto paruošęs ir laikė pas save. - Numirusio kūnas buvo tuojuos pašarvotas bažnyčioje, gražiai išpuoštoje girliandais, vainikais ir gėlėmis, karstas gražus, padėtas ant aukšto katafalio, skendo gėlėse ir žibanių žvakių šviesoje, o karste gulinėjo veidas ramiai šypsojosi kaip gyvas Iškimingos buvo pamaldos, iškilmingos laidotuvės. - Gausiai susirinkusieji palydovai parapijiečiai, giminės ir bičiuliai, giliai liūdėdami, gaudžiai verkė.

Tikrai, kunigas Juozapas mirė kaip šventasis ir kaip šventasis pasiliks visų atmintyje ir širdyje !

Velionies bičiulis "

Yra prierašas: .

"P.S. Čia siunčiama pašarvotojo fotografija".

Ponia Ona, tai jūsų širdyje ^(jūsų atmintyje) amžinos atminties kunigas Juozas irgi palieka toks pat panašus kaip kad tam laiške pavaizduotas paskutinėse gyvenimo dienose. Ka, ponia, dar pridėsit?

-Paliko jis mums, kaip sakyti, labai gerus išpūdžius ir praejo jis niekad nesiskundė.... Jam gerai ... gerai.. Jam viskas gerai. Dar mes tik dėliaukimės, kad dar mums taip gerai.... Dar jam vis gerai buvo...

Tai reiškia, jis priešų neturėjo?

-Ne... ne... jis atsivežęs turėjo popirosų, jis vienam kitam ^{tam berniukui duodavo popirosų.... jis išėis iš savo to} vaikų pamatys namelio, ^{vaikai bėga paskui jį.} Jam padėdavo tas virves tie vaikai atraišiot nuo arklių. Kol jis tų popirosų

turėjo ... pavaišindavo tuos vaikus.

Ar tuos papirosus irgi iš Lietuvos atsivežęs?

- Iš Lietuvos. O ten nebuvo...

Lygiai taip pat ir mirčiai ... Visą paruošę, važiuodamas į Sibirą

- Retas žmogus.

O gal kartais teko girdėti daugiau ... įvairių likimų ... kaip jis ten Lietuvoje... ką jis ten veikė, kaip jam ten sekėsi? Daugiau tokių atsiliepimų... Jam sugrižti iš Sibiro . Jau ten buvo rusai .. Lietuvoje.

- Jis toks buvo žmogus, kad jis niekam nepras... to, visi jį garbė.. O kaip jis pasakui .. Neteko tokių žmonių sutikti, kurie kartu su juo kada buvę.

Paleckiui padėjo savo laiką? Taip?

- Taip girdėjau, taip žinau...Kiek yra tiesos aš nežinau.

Bet čia yra labai įdomu. Prašau, karui tebevykstant jį, reiškia...

-Kada jis buvo ... dar vokiečiai buvo Kaune.. jau jį gražino į Vilnių... Jis dar man porą laiškelių parašęs iš kalionės... kad jis važiuoja į Lietuvą... kad jis an palydovu .. gavo.

(dienos metu) Dabar gerai. Mes šitoj vietoj stojam. Mes rytoj) tęsiam pokalbį toliau apie Jus... kažnagi Sibire ilgai gyvanot ... Jus dar papasakosit kitų įdomių dalykų

(pirmus metus) -Buvo žmogus, kad jam viskas buvo gerai... Tą pirmą žiemą) ..laukėm Naujų Metų ...Jeigu mes būtume tų Naujų Metų nelaukę, mes būtume visi sudegę..

Nu, kame reikalas?

-Ten pečių taip nėra apšildomų.. tokie geležiniai pečiukai . jardo ingumo ir gal pusė jardo platumo .. tik jį kūreni... eina ^{tribai} šiltesnis .. pasakui eina į kaminą.. Kuri, tai šilta, kai tik tas pečiukas nesikūrina, tai viską atšala.. Nu kažin kaip tai... Nu tokia nuotaika .. taip tai...

Ypatingai ten tokia Marytė-Aleksynienė buvo. Ji

buvo visur po užsienius važinėjus... kun. Vailokaitį irgi žino, labai plačiai viską. Taip nėra kada išsišnekėti.. darbe, tai ką. Tai laukėm Naujų Metų ir juodu pasakoja, kaip buvo Vokietijoje, Italijoje kaip buvo... Sėdim visi ant tų narų ir kun. Vailokaitis taip prie sienos, paskui Marytė vidury, o aš arčiau to pečiuko... tas namelis toks buvo, sakyt, dviejų kambarių... kambarys iš lauko kaip patinėi.. paskiau jau tas mūsų buvo... tie kelinariai

pirmas

Tas kolchoze buvo ?

-Kolchoze. Tik tai narai ... ne platesni kaip (žmogaus)

pečiai... jeigu mes atsigulam... jeigu vertėmės, tai mes visos turime verstis... tiek buvo siauri.. Na, tai mes ant tų narų susėdę ir laukiam Naujų Metų... Šitos miega.. tik mes trys... O tam priekiniam kambarij .. ten buvo tokia moteris su trimis vaikais... irgi našlė ... o kadangi ten šaltis apie Naujus Metus ... mažiausiai apie 40, tai ant nakties irgi tų žalių malkų pridėda, kad ilgiaus būtų šiluma, kaip užgęsta ... juk tiek langai užšaldavo, kad rėmų nebūdavo matyti.. Ten antrųjų langų nėra, tik pirmieji langai . Ta moteriškė prisidėjo malkų... beržinių... ant viršaus to pečiuko pridėjus šuflinį tų malkų, kad, kai kūrenasi, kad jos pradžiūtų. O virš tų malkų pakabinus sušlapusias vyžas . Kadangi ji daug tų malkų pridėjus... ^{tos malkos} kaito ir tos malkos ant viršaus to pečiuko užsidegė... O kaip mes čia sėdim, tai pro plyšius.. tos durys nesandarios... dabar vieną kartą aš matau, kad lyg

.Mūs tas pečiukas irgi buvo ... prastos lubos ... irgi leisdavo dūmus leisdavo kada... aš jaučiu, kad dūmai labai jaučiasi... ^{ši manau, mūs mūsų pečiuko} paskui žiūrėu, kad per duris šviesa blykst, blyksta pasiziūriu ... dar kitąsyk .. Manau, kad ... man toks įvairumas, kad didelė šviesa. Aš prieisiu ... tik atidarysiu duris-

aš manau mūsų pečiuko

Vai, Jėzau, degam, jau tos malkos dega... jau tos vyžas

su tais autais dega. O lubos medinės... dar beveik per pirštą nesueina... tos lubos sudžiūvusios... o ten uždėti šiaudai).... Tai jeigu būt grobė tuos šiaudus ant lubų... o tik viens išėjimas per tą kambarį laukan .. jeigu ten būtų užsidegę, mes nebūtume išbėgę.. O dar ten kaip atsiguli .. kaip užsikloji... tai mes užsiklojam .. tik biskį pasilieki omi įeiti. Tai tada būtume sugulę visi ir

mi žemės

ir šitaip užsikloję, tai ta moteriškė su
 vaikas būtų sudegę ir mes septyni... anie keturi. (kad
 nebūtume N. Metų laukę. *Būtų 11 žmonių sudegę*)

Tai kas tokie laukėt? Jūs laukė..

- Kun. Vailokaitis ir p. Aleksynienė.

Tai ta, kuriai linkėjimus siuntė laiške?

- Taip...

Kur dabar yra p. Aleksynienė?

- Dabar Kaune, Aleksote, pas seserį. Jos namas
 nacionalizuotas... Panemunėj turėjo namą ... Ji yra laborantė,
 o jos vyras žurnalistas.... mažo ūgio... Labai puiki moteriškė.

Tai kiek žmonių išgelbėjo?

- Vienuolika.

Kuriuos metus sutikot? 42?

- Pirmi metai buvo.

1941 išvežė... Tai į 42. Tai įdomu, kokie jū-
 sų pokalbiai?...

- Aš, tai ką, žinot... aš mažas žmogelis... aš
 tai tik klausau, ką jie kalba... Na, irgi, sakyt, nenoriu at-
 silikti biski... aš bejokių mokslų žmogus. o jie.... juodu kal-
 ba, kaip po užsienį važinėdavo.... kun. Vailokaitis kaip su sa-
 mašina.... kur mašiną palikdavo.... nuplaudavo... benzina upil-
 davo.... tas man napaprastai buvo įdomu... knygoj nepaskaitymai,
 kaip ten juodu visko pripasakodavo Sėdim ... laukiam N. Me-
 tų... Jeigu mes būtum sugmlę, visi būtume sudegę Tai es-
 kui atidariau... vai, Jėzau, degam ... Tai aš prišokau... ati-
 dariau duris į lauką ... pas tą ... buvo du kibirai vandens ...
 iš vakaro atsinešam vandens.... ir mūsų kambaryj buvo du kibi-
 rai vandens... Tai aš tuoj tą viedrą vandens ant to pečiuko...
 paskui kitą vandenį dėl to, kad čia užsidegę... o ta mote-
 ris su tais vaikais būtų užtroškusi... Mes kaip atidarėm duris
 tai paskui mes ištraukėm tuos vaikus, tą moterį... paskui
 oro gavo ..tai paskui atsigavo... Tai ot mūsų buvo pirmieji
 metai.... na, ji... sutikom N. Metus.

Sakykit, ponias, per šiuos trejus metus, kol dar buvo kunigas Juozas, daug tremtinių ten išmirė?

-Ne, niekas neišmirė. Mes septyni buvom... ir mes buvom... Tam lenkų kolchoze... Ten buvo besarabų ir pavolgės voriečių... Tai vaikučių išmirė.... Iš suaugusių iš bado nemirė.

Tai aš nesuprantu, kaip jūs ten išgyvenote? Karo metas, pačioj Rusijoje visko trūko... O čia tremtiniams kuo žiausia... Duonos gaudavot... ar pieno jūs gaudavot kada?

-Vasaros metu išsiprašėm... man, kaip darbingai, davė pusę litro. Iki naujų metų mums davė teisę duonos nusipirkt man 400 gramų, o kun. Vailekaičiui - 200 gramų... seniem arba mažiem.... tai mudu gavom 600 gramų.

Dalindavotės?

-Bendrai valgėm mažai... eini į darbą... mes pasidarėm tokios moderniškios... figūros mūs pasidarė.... pilvas prisitraukė.. Nevalgėm... "O, aš pavalgius..", sakydavom... Paskui būdavo žolių, tokių kaip česnakas yra... vasarą žolės, o žiemą bu lvsės ...Tos rusės mus mokino: šita nevalgoma, šita valgoma, šita karti, šita rūgšti...

Na rusai.. pas juos labai madoj tokia džiovinta žuvis. Ten Obė. Ar ne davė? Nematėt?

-Nematėm

Ten Obė netoli.

-Nematėm. Miestai badavo... Miestui kišo kanoras... miestuose gi mirė.. Ten miestas nieko neturėjo. Mes kaip ne lagerij... mes badu nemirėm.... Liekad nebuvom sočios...

kad kokių tų žolių valgėm.... Aš sakydavau: vakar buvo žolė su kruopom, šiandien kruopos su žole... ir tos duonos davė. Ir kun. Vailekaitis .. irgi taip... Pirmiau dar jis turėjo pinigų, tai dar, sakyti, sviesto nusipirkdavo kokią stiklinę... tai kas nors dar biskį į tą sriubą dėdavom... tai to pieno... biskį pabaltinam...da aš tokią bonkutę... nuo alaus... ne aš turėjau, bet Budrevičienė turėjo tokių bonkučių, tai tas išidėdavom.... išleidi tą gabaliuką duonos..... tai, žinot, palaikyt gyvybę.... žinot, kūnas pripranta prie mažesnio valgio...

Ar galva nesvaigdavo? Tiek valandų išsirtdavot

tarp tų uodų?

-Galva nesvaigdavo. Tosvaigimo mes nieko ne ausdavom, bet kiek mes privargdavom nuo tų uodų.. o, Viešpaui... Sakydavom... mes už viso pasaulio kančias turim kentėti... uocai... .. tik vienas išsigelbėjimas dūmai... išeidavom tų laukų kviet... Ten laukai labai geri... arkliai labai prasti... o žiemai vos biski... vos apventė tą velėną... kokius, taip sakyti, vasa... nus kvietakus sėt... Kol tie kvietakai išdygo... tai piktžolės dar ma išdygo... Tai sustatydavo mūsų - tų bobų po dvylika, tai po aštuonias, tai po dešimt... kaip išeidavo... Tai taip... visilaužiam nuo medžio šakų šluotą tokią... tai va šitaip duodi nuo tų uodų.. ir eini... ir ari.....

Tai tiek išgyvenus... tokia graži, pilna, sveika, atmintis puikiai veikia... tai stebėtina.

- Dievo dovana... Kur nubaudė... kur pridėjo.

O kaip kun. Vailekaitis, labai suseno?

-Ne, jis nesenc... Labai gerai atrodė. Ir labai visada jo nuotaika... Visą dvasią sukėlė jo nuotaika.

Jūs minėjot - jis toks senukas buvo, taip atrodė susenęs, kai jūs vagone pamatėt jį ...

-Taip tada jis atrodė labai senas. Paskui mums labai gerai atrodė. Labai puošė jį plaukai... plaukai balti, bet garbiniuoti... visada toks.....

Vikrus?

-Vikrus? Jau jis ne vikrus buvo... silpnai vaikščiojo... paskui svorio numetė... Labai daug svorio numetė... Čia pasidarė tos vargo... Patrešos... kelnės... taip pasidarė... galėtum dar vaiką užkišti už to juosmens... Nu, žinote, ir meldavomės ir juokaudavom... Cera, kad mes tokį žmogų turim... Sakėm, dar mes laimingos, kad mes šitokią Lietuvos garbingiausią žmogų turim... bagočiausią ir tokį nuoširdžiausią, ... nepamainomą... Jis mums nuotaikas kėlė... ir mes džiaugėmės, kad mes neturim čia jokių, kaip sakyti... O, jūs žinote, kituos... tebuvo... tokios moterėlės buvo... visokių nesusipratimų... viena nuo kitos ką pavogdavo... ir ... nesusipratimų ... O pas mus nieko niekas... niekad.....

Antros kasetės

pabaiga. Kitoj pusėje nieko nėra užrekorduota.

Treciosios kasetės pirmoji pusė...

Kalbame toliau su p. Ona Šukiene. Dabar grįžtame prie to... reiškia..sakėt ... pusę litro žibalo, kurią naudojat ^į mėnesį Sibire.. sakot, kad pasidarydavot ?

-Lempą pasidariau. Žibalinę lempą... iš t kiu bonkučių... Pasidarém tokį kaminuką... Kun. Vailokaitis dar turėjo konservų dėžučių.... valgyt... Iš tos dėžutės išsilenkiau tokį kaminuką ^į paskui tokią blekutę, kad galėtum uždėt ant tos bonkutes... Tai vot...

Tai, žiūrėkit, ar koki laikraštį ar knygą pamatydavot ? Radio ?

-O ne, ilgai dar nebuvo... paskui toksai rajona laikraštėlis... toks buvo... kokių 20 cm ilgio ir panašaus pločio.

Tai ką ten, bolševikinė propaganda ?

-Propaganda, tik propaganda... Biskį žinodavom, kur mūšiai eina. Tai kun. Vailokaitis ir dar ta Marytė .. tai paima tą laikraštėlį... iš karto siguldavom... paskui iš mokinių gavo žemėlapi.....

Tai kartu studijuodavot?

-Je.. žinodavom, kur eina frontas...

Tai kaip jūs norėjot? Kun.Vailokaitis, ką jis galvojo apie karą? Ar jis galvojo, kad rusai sugriš antrą kartą į Lietuvą, ar ne? Kaip numatė?

-Kada tik vokiečiai ėjo pilnu tempu pirmyn, mes tik ^į žiaugėmės ... džiaugėmės... o jis: "nėdžiaukit, nesidžiaukit... vokiečiai karą pralaimės..."

Tai kun. Vailokaičio žodžiai?

-Tai atsiminkit dar šitą, kad barbarai nugalės kultūringas tautas... tai šitą atsiminkit.. kartojo tris kartus..

Kada vokiečiai dar gerai ėjo?

-Kada pilnu tempu ėjo vokiečiai... tai šitie turėjo ginklų... čia barbarizmas... vokiečių tokia technika.... Dar prie mūs mobilizavo į karą... tai vyrai sakė, kad į vokiečių nešaus... pasiduos į nelaisvę. O kada paskui pasidavė į nelaisvę... buvo tokių, kurie iš lagerių pabėgo .. sugrižo... pasakė, kaip ten vokiečiai juos laikė, kaip ten žardžiuos marino badu...

ir šaltį kentėjo... ir visko.... Tai geriau fronte žūt, nei pas vokiečių lageryj badu mirti... Tai paskui jie jau pradėjo laikytis...

Tai žiūrėkit, čia vis dėlto gilus politikas amžinos atminties kun. Vailokaitis buvo. Pačioj pradžioj, kada vokiečiai žygiavo su visa jėga pirmyn, jisai vistiek

- Kada jis priėjo netoli Maskvos, sustojo, tai pakraštis nieko nerašė... Tai dabar abu politikai.. su ta Aleksyniene... kad, reiškia, nerašo, kur frontas — sugulę ant žemėlapiu — tai Marytė sako: Maskva paimta. Nerašo, kad liaudžiai negadytų nuotaiką... tai jie nieko nerašo... jau Maskva paimta. Kur dabar tas frontas yra?... O kun. Vailokaitis sako: Maskva dar nepaimta ... dar nepaimta.... Tai Marytė Aleksynienė: Čia nesiduosiu mulkinama... Šitaip... jau Maskva paimta O jis labai šaltai: Dar Maskva nepaimta ... ir čia bus visų vokiečių kapai... Vokiečiai, kad išsyk nepaėmė... jau dabar nepaims.

Tai 41 metų rudenį prieš žiemą buvo taip?

----- /labai sunkiai girdima/

O kada jis grįžo į Lietuvą, žinojo kokios vokiečių armijos eina pirmyn... kokios nuotaikos buvo tada?

-Jo nuotaikos... kapai buvo...

Kapai.... teisybė...

- Juk mes turėjom pasirašyti dvidešimčiai metų. Mes niekad negalvojom, kad mes išbūsim 20 metų... Ir kada karas buvo prasidėjęs, mes pasirašėm labai lengva ranka tą 20 metų... Mes manėm ... kokius trejus metus išbūsim ... o 20 metų.

Na tai, geno ko jūs tikėjotės? ... Kas jus gali išgelbėti iš Sibiro? ... Mirtis? Ar Stalinas? Vokiečių laimėjimas?...

-Vokiečių laimėjimas .. Bet kun.Vailokaitis ... priešingai...buvo...

Tai kokia kun.Vailokaičio nuomonė buvo, kas gali išgelbėti?

-Nu tai kas... Sako, mus niekas neišgelbės. Komunizmas turi užėit visam pasaulyj... O kaip šitaip dabar... jie vokiečius sumušė... Rusas sumuš vokiečius. O kaip šitiek Amerika davė visko... Syki Amerika pradėjo duoti rusams... sakė,

mes jau palaidoti....

Ar jis žinoje Sibire, kad Amerika remia rusus?

-Žinojo...

Iš vietinio laikraščio?

- Žinojo. Na, tai žinote, kareiviai... Sunkiai sužeistas viens parėjo... Jie pagydė jį, paskui jį paleido... Sakė: mes valgėm tik amerikonišką maistą ... Paskui kits jau sakė: "aš tris metus maitinausi tik amerikonišku maistu"... Juk, jįigu ne Amerika... Jie pranešė... mums pranešė, kad po 300 gramų cukraus duoda nusipirkt... Mudvi nuėjom į krautuvę... nugi, žiūrim, kad ant įpakavimo "Čikaga".

Tai kokia čia progą?

-Jokios progos.

Tai tas buvo Brovkos kolchoze?

Je, Brovkos kolchoze. Ne Brovkos... pas mus nebuvo krautuvės.. Ten Bielostoke... Žinot ... (..)

O!Tai pas mane... sutinka kun.Vailokaitis ... 300 gramų nusipirkt... už ką aš nusipirksiu, kad nė kapeikos už darbą negaunu.

Na, tai už darbą negavot nė kapeikos?

- Po 200 gramų grūdų... po 300 gramų grūdų paskui jau toliau .. jau paskui....

Sakot, kad kun.Vailokaitis dar turėjo šiek tiek pinigų?

- Senukai... Iš tų pačių...Tokie senukai.. dar jie iš prieškarinių laikų ..grūdų...tai nusipirkdavom biskų... turi karvę... turi atiduoti duoklę... turi atiduot pieną.. turi vištą, turi atiduot kiaušinius... turi avi...turi vilną atiduot... mėsos... Mes jų piliečiai jau buvom, tai ant mūs uždėjo mokesčius... žemės mokestis...Bulvems žemę susikasi su kastuvu ir beveik nakties metu — po darbo valandų... Tai valandas dirbam kolchoze... pareini... paskui eini žemę kast.. Tai kokius tris kartus matuoja, kiek susikasei tos žemės ... tai uždėjo kiek turi mokėti ... žemės mokestis...už tą žemę... kad tu naudoji valstybės žemę, gauni pelną iš tos žemės ...bulves... Dar valstybei bulves turi atiduoti....

Tai to cukraus nepajėgėt nusipirkt?

-Nusipirkom... nusipirkom... tą sykį nusipirkom, daugiau nepirkom..... tegul jie valgo... mums reikia duonos, druskos nebuvo.....

Jūs sakėt, arbatos kur tai gavot nusipirkt? Sakot nematėt?

-Arbatos ... žolių turėjom... Jie užmiršo cukrų....

Bet įdomu, kad rusiškos žuvies Sibire negaudavo? Žuvis ... kalėjimuose jie duodavo ...

-Gal būt, kalėjimuose.... Kalėjimuos vis tiek ką nors davė. Dar mes skaitemės, kad darmes labai gerai gyvenam.

Kun. Vailokaitis pabrėžė, kad labai bijojo lagerie?

-Darmes vistiek ne lageryj... taip pat badavo, tie patys kolūkiečiai badavo... taip ir mes badavom... Tik ke- gerai gyveno : pirmininkas... raštinėj kurie dirbo... briga dininkas... sandėlininkas... jie eina ... pasivagia grūdų... o kas neprieina prie grūdų..... Prie kūlimo kas dirbdavo... tu gali valgyti... nekiek suvalgai... saują... nedirba žandai...nekranto pailsta, nevalioji ir ... tai paskui pasispragindavom šiūpelę... Ten žiemą kuri tuos laužus... o vasarą nuo uodų kuri tuos laužus.... tai šiūpelę kaip pasispragini ant tos ugnies, tai paskui daugiau gali suvalgyt.... sausesni... daugiau kramtosi.. tik paskui labai gert nori....

O vanduo? Švarus tas vanduo buvo?

(sūdas) - Švarus... iš balos atsigulus geriu... žiūri, kad karvės... buvęs, sudžiūvęs... palijo... paskui ištirpo...Ti kada atsigėriau, tik tada pamačiau.....

O šulinių nebuvo? (Bet)

- Buvo šulinių.... Mes išeinam ant visos dienos.... 5-6 kilometrai nuo namų...išėini... dar nešiesi tą vandenį.

O kun. Vailokaitis ?

- Jis namie su tais pakinktais dirba ... tai jisai galėdavo... ir rėdavo pas tuos lenkus... ir jų aptarnauti, galbūt, duonos dar kėspelį. (gauti)

-Parsinešdavo kai kada darkiaušinių koki... Tie senukai.. kaip sakyt. . vištą laikė.... tie senukai... tai kiau-

šini parsinešdavo.. tai varškės, kiek sakoma vistiek jie buvo ir gana

Šiandien yra ketvirtas dienis, lapkričio 3 d. Mes toliau tęsiame savo pokalbį su p. Ona Šukiene, buvusia Sibiro tremtine, vis norėdami daugiau išklausyti apie amžinos atminties kunigą Juozą Vailokaitį. Vakarykščiame pokalbyje mes daugiau liėtėme, gal būt, chronologinius pokalbius, jų kelionę nuo Kauno iki galutinės vietos Sibire. Šiandieną noriu kaip ir daugiau pasikalbėti apie detales, kurie ponį rišo ten susitikimai su kun. Vailokaičiu. Aš mažiau klausinėsiu, tik duosiu vieną kitą užuominą, o ji, reiškia, plačiau, nepertraukiamai išsaskos dalykus.

Kaip ten apie avių ganymą, ponja Šukiene?

- Jam tokia mintis kilo. Seniau galvojom.... Ganiau dūšeles, dar norėčiau paganyt aveles.... Būk jau senai tokia mintis... Tai jis: „Pasiimkinganyti avis“... Kaip tik moteris ganė, kur toj pačioj stubelkoj gyveno... Ji pirmam kambaryj su trimis vaikais, o mes viso septyni žmonės - kitam kambaryj ... kaip lageryj, sakyti. Ta moteris susirgo... susirgo - nēr kam ganyti tų avių... Kun. Vailokaitis ėmė kusyt, kad aš apsiimčiau ganyti tas avis, jau jis... o jis padėsiąs.. kaip dviese... Dienos viduryj ateidavo... kada koki reikalai... jis tuca pakinktus išduodavo... tada koks reikalaš, sakysim, pavasari žemę susikast... bulvėms... Taigi, jis paskui ten pabaigęs, kiek pailsėjęs... kur susitardavom.... miške... miške ten tokie... sakysim ... ten palenkoj... pamiskėj busiu... ta jis ten ateidavo, mane pakeisdavo... tai aš paskui pareidavau namo... bulves sukasti ar pasilopyti ar pasiskalbt... Man buvo daug lengviau.. Tie uodai .. ir dar viena: dar tas viliojo, kad aš gausiu kilogramą grūdų į dieną... Tai buvo didelis dalykas... Kolukiečiai to negavo...

Ką jūs darydavot su tuo kilogramu grūdų?

-Nu... susimaldavom ir keptavom "lepešką"... košę tokią virdavom.... Kasdien negaudavom... užrašydavo mums tą kilogramą, o gaudavom jau kada prasidėdavo nauji grūdai... O ši-

[kas?]

tie duodavo avansu po 300 gramų... kartais miltais, kartais grūdais, o kartais sėmenimis... ką jie gaudavo iš valdžios... taip sakyti, gaudavo tokią paskolą...

Ar daug sykių taip Jūs kun. Vailokaitis pavadavo?

- O, metus laiko... dar prieš jo išvežimą...
O aš paskui ir toliau ganiau tas avis.

Ir toliau ganėti?

- Ir toliau ganiau.. Dėlto, kad man paskui labai skaudėjo nugarą ... peršalus buvau... negalėjau susilenkti... negalėjau dirbti... man kaulai...

Avių ganymas skaitėsi lengvas ?

- Skaitėsi lengvas...

O kiek tų avių buvo ? Daug?

- Avys buvo kolchozo ir tų kolūkiečių.. Per vieną avių, reiškia motiną, galėjo laikyti kokią keturiasdešimt... O kolchoze buvo apie ... virš šimto su aveliais /ėriukais/.

O neateidavo tokia pagunda, kad nužnybt kokią avių ? Paskui išsikept ...

- O ne. Visos avys surašytos... Jei sužintų, kad tokia vagystė padarytum, tu...

Ar beganydami avis su kun. Vailokaičiu, ar jis išsipasakodavo apie praeitį?...

- Tai, kad mes niekad kartu nebūdavom. ... Jis ateina, aš einu... toks uodėnas... tas cras dienos metu toks baisus... kad ką kalbėdavom... vakare susirinkdavom namuose... tada išpūdžius dienos pasakodavom... Bet vieną kartą buvo toks nuotykis. Visai rudenį... jis pasiliko ganyt, o aš pareinu ramu... nebuvo nė muilo .. nė ko.. tas skalbinas... bet vistiek plaujamės... darydavomės šarmo... praktiką turiu dar iš senai... dar iš tėviškės... nebūdavo dar skalbimo miltelių... šarmą skalbimui ... iš pelenų pasidarydavom... Ir mes sugitarėm, kur bus... ateisiu... kad ten tik miškai, ne laukai... juk tokios palenkos.. kaip ganyklos... Dabar aš jau ateinu... taip jau po pietų gerokai... Aš paskui padarydavau, ką nors pavalgydavau... būti vienę, žolienę... kaip vadindavom... Tai aš dabar išeinu, tai sakyti ... už kolchozo kelias... taip.. išėjimas jau į kaimą...

..buvo kapai, o už tų kapų pūdymas ... rugiams sėti.... Žiūriu kad čia avys... o ant to pūdymo buvo tokia jauna žolė padygus... o avys labai mėgo tą jauną žolę.... tos avys čia ganosi... O kadangi ten tokie krūmynai... jau avys čia ganosi... o toliau ten traktoristas taise traktorių.. Aš atėjau čia atsisėdau ... o toliau toks upeliūkštis buvo... maniau, kad kun.vailokaitis ten tam upeliūkštyj ką nors atsisėdu... sėdžiu kokį pusval. nli-
daugiau... ir nieko nėra.... mano piemenėlio nėra. Tai aš einu pas tą traktoristą.. klausiu: Ar tu nematai diedušką vaikščiojant? Ar avys senai? -Senai, sako... jau kokią valandą kaip tos avys čia... Tai kas nors atsitiko?...kaip persigandau... kas nors atsitiko...Avys gerai ganosi... jau dienos antroji pusė... taip pavakarė... taip toks spindžius...Aš einu ir šaukiu: dieduška... dieduška... Gal yr kur nors ... aš einu .. šaukiu ir šaukiu... Paskui įėjau į tokį spindžių, kaip sakyt, įėjau....Nors ten ne toki spindžiai, kaip Lietuvos, bet biski kitoks....Ir aš toli matau, kad ateina.... švarkas ant rankos... pailsęs ... sušilęs.... bet aš jau iš tolokai šaukiu... mojuoju rankom.. kad aš matau... . Sakau: ot, kur mano piemenėlis... Sako: "Piemenėlis yra, bet avelių nėra..." o, jis buvo užsnūdes ir nematė, kur tos avys nuėjo... Avys į pavakarę vis eina ant namų... o piemuo ieško po visą mišką... neranda avių... Tiek jis pavargęs, tiek jis išsigandęs... galbūt, kaip gyvenime negalėjo būti... Avys pražuvusios... ir mudu pražuvom...Aš sakau: Avys yra, bet piemenėlio nėra... O kur avys yra? Tai atsisėdo ant pirmo kelmo... tai aš paskui atėjau... Tai buvo tiek išvargęs... tiek jis pailsęs... ir tiek išsigandęs... Tai paskui sako: Aš maniau, kad jau tos avys į taigas kaž kur nuėjo ir mes jau"... Aš sakau: Žinot, kad tos avys į vakarą niekad neis kitur... ėjo prie namų... "Tai, -sako- dar aš neturiu patyrimo... O aš išsigandau.. kad jos...." jis nematė, kai tos avys ėjo... ten buvo nepereinama... Avys niekad į pavakarę... gyvulys į pavakarę niekad neis į laukus, bet eis namo.... Pasidėjo... taip visas išvargęs.. paskui namo parėjo, atsigulė... tik vakarienės valgyti... [atsikėlė]?

Kitas epizodas labai įdomus... apie bulv*i*ak*i* sę.

Pasiodindavom bulvių... buvo kelios... kiek ankstybesnių bulvių, kasėm su rankom.... Kun.Vailokaitis išeidavo paganyti, o aš kasdavau tą žemę... Aš parėjau namo ... pas-

kui be baimės... Taip tai dienos metu, kad ir kažin kas negalėdavau kasti... turi būti kolchozo darbuos... Jau ganom avis... Vienas mž mane gano, tai aš galiu tą žemę kast... Pasisodindot bulvės. Ir jis, kada pradėjo tos bulvės dygt... tai jis nusžiūrėjo, kurios pradėjo anksčiau dygt... žinoma, kurios anksčiau dygsta, jau anksčiau pradėda bręsti... Kurios anksčiau dygo ir anksčiau pradėjo augti, tai jis prie kiekvieno krūmelio šipuliukų vis prismaigė... kad žinotų, kurį anksčiau reik pasikast.

Tai brangus turcas....

- Je..je... Nu, o jis man nesakė apie šitą... kad jis pasiženklino, kurias reikės anksčiau kasti. Paskui kun.Vailokaitis... jau tos bulves priaugo.... Kaip tikėjom tų šviežių bulvių pasikast per Šv.Oną... Tai jis sako: t dar viena neik, ir jis nori eit kartu tą pirmą savo bulv išsikast iš žemės... Ir aš einu... O aš, kaip ūkininko duktė, jau aš matau iš lapų krūmą, kuris anksčiau bręsta Buvo ankstybesnė^s/ir vėlybesnė^s.... o mes, kaip sakyt, kaip valgėm, surinkom tai negalėjom atskirt.... Tik tada atskiri, kada jau ji auga... Tai aš iš vieno krūmo tai su rankom taip pasikapstinėju... dvi bulvikes paėmiau, kur jau ant viršaus ..didesnės... tą užkasiau ... paskiau iš kito krūmo... ir vėl taip.... O jis taip stovi ir žiūri... kad aš pataikau tą krūmą pakast kuris jo užženklintas, kur šipuliukas yra... O aš nežinau, kad čia yra ženklas... Taip, ar iš penkių krūmų po dvi bulves pasikasiau.... O vis tą, kuri ma neatrodo ankstybesnė, tą palieku krūmą, o kuris jau matau... lapas biskį į gelsvumą iš apačios, tai tą pasikasu... Tai, sakau, užteks šiai dienai... Ir jis paskui manęs klausia: „Kodėl tu dabar ne iš eilės, iš krūmo pasikasi... kodėl praleidi.. iš kito kasi.... praleidi vieną kitą krūmą ... iš kito kasi...“ Sakau: „Aš imu kurios ankstybesnės, kurios anksčiau bręsta...“ „O, kaip tu matai, iš kur tu pažįsti?“... „-O ant lapų... Žiūrėkit, šitas visiškai žalias, o šitas iš apačios jau ima blukti... jau iš anksčiau priaugo... biskį ankstybesnės sėklos...“ -Šitaip, sako, ... o aš turėjau tiek vargo... „Tai jis sakydavo: „Nu, kaip gi gerai, kad tokia gera ūkininkė...“ Ir dar ... „Kodėl tu darai taip?“... Jam iš teorijos yra vienaip, o man iš praktikos yra kitaip...

Daug tų bulvių turėjot? Koks derlius buvo?

-Ten žeme nepaprastai gera, tik kad kaip karo metais ir tos žemės buvo prastos.... Jeigu pavasari nenuėda šalnos, tai rudenį nuėsdavo miglos... Karo metais, kai nebuvo duonos, nebuvo ir bulvių....

Dievo pakūta ?

- Dievo. Kada po karo ... pasibaigė. . kaip sak... po karo... kada po Stalino... kada mes jau gavom grūdų... gavom po du kilogramus į dieną jau bulvės užaugdavo... Tada nebuvo nė tų šalnų, nė tų miglų.

Kokia ten žemė buvo? Juodžemis?

- Juodžemis.. išpuvę miškai.

Labai puri?

- Ten žemė puri, ten javams nereikia jokių trąšų .. nė mėšlo... Tik sėk, sodyk ir valgyk... O kaip karo metais .. ir nieko... Pavasari, kai tik sudygsta bulvės... kai tik eilutes jau gerai pažįsti... kokį liepos mėnesį... kai davė šalna kokybę... pajuodo viskas, ir viskas ..nuleipo. Kol antrą kartą žaugs... Dar krūmai dar užauga, virkščios dar užauga, bet bulvės tiktai kiaulinukės.

Ponia Ona, atleiskit, jūs visą laiką kalbat apie bulves, grūdus ir apie žoles, o jūs esat tokia mėsos mėgėja. Jūs gyvenot 18 metų, o kun.Vailokaitis - 3 metus. Ar jums teko kada nors mėsytės užkasti?

- Dar tiek teko, kiek turėjom nusivežę. Aš turėjau lašinių gabalėlių išidėjus, o kun.Vailokaitis - kelias dėžutes konservų.

Nieko nedavė per visą laiką?

- Nieko... nieko... Mėsą reikėjo užmiršti. Aš jau be mėsos visą amžių galiu gyventi... Tik, Dieve, prie šitos žolienės man duok sočiai duonos... aš visada galiu valgyti... o ja mėsą reikėjo užmiršti...

O jėgų užtenka tada.

-Užteko... ne visiems, žinoma... kam neužteko, kas pasiliko...

Vakar pasakojot, kad niekas nemirė iš jūsų?

- Na, taip ... iš mūsų, tai badu nemirė...bet ki-

tur mirė... Balstogėje... Ten buvo besarabai... Ten tų išmirė... ir vaikų išmirė .. ir senukų išmirė... Mes tai nemirem bad... Bet badavom... visi badavom... Buvo viena svajonė... kad kada sočiai pavalgyti... Buvom tokios modernios moterys.. nė pilvų, nė krūtinių... nieko nebuvo... Tik svajonė pavalgyt... Eiri i darbą... rodos, dar nevalgius... Bet atsimenu, kad aš jau valgiau. . Ir kad išidėdavom tą pusę litro.. paskui jau išsikovejom, kad duotų pusę litro pieno dienai.... tai reiškia tą pusę litro ant mudviejų dienai... Tai kiek gali pavalgyt, kiek gali išidėt... tokia bonkutė nuo vaistų.... pieno....

Kokis pienas? Ar ožkos?

-Karvės. Ten ožkų nebuvo... Taip biskį pabalti i.. tiek pažilini... Dar pirmaisiais metais turėjom biskį to rietalo.... Tai dar pasispirgini tų svogūnų... Svogūnai ten augdav...

Druskos gaudavot?

-Ne, negaudavom... Dar kun.Vailokaitis turėjo papirosų nusivežęs... Tai pardavėjas jam davė tokį gabalą ...akmenkos gabalą... Tai tas akmenukas mus toli vežė... Dar ir kaimyną kaip kokį dar sušelpdavom... Jau druską taip čėdijom, kaip pinigą kokį... o kai tą žolę....

O kun. Vailokaitis rūkė, ar ne ?

Ne, bet papirosų jis turėjo... Jis sako, kad pirma rūkė, bet jis čia nerūkė.

Na, kokia čia istorija apie laikrodį?

- Jis turėjo labai gerą laikrodį.... žinoma, kaip tokio žmogaus... Pirmininkas.. dar tas lenkas buvo pirmais metais... būk tai jis savo laikrodį pametęs, o matė, kad kun. Vailokaitis turi laikrodį... - Dieduška.... prašė, kad jam paskolintų tą laikrodį... O, jeigu jau prašė paskolinti, tai dar jis mandagus... Jis gali atimti.... pasakys: atiduok... ir viskas... Dar jis mandagus... dar jis prašo paskolint. Ir po kiek laiko, jau kun.Vailokaitis paprašė tą laikrodį, gal jam gražintų... Jam labai nesmagu be laikrodžio... O pirmininkas sakė: jam tą laikrodį jis gražintų, bet jau neturi jo... jis pametęs tą laikrodį... Jis baisiai pergyveno .. jam taip nesmagu... Bet

aš turėjau įsidėjus... kaip tai nežinau... vyro laikrodį. . buvo rankinis... jė buvo ant grandinėlos laikrodis, o mano buvo vyro rankinis.... dar jo išloštas per pirmą Kauno olimpijadą Kaune. Jis buvo šaudyme.... laimėjo trečią vietą ir gavo rankinį laikrodį... tokį sidabrinį ir įgraviruota dar koki^{ais} me-tais viskas.... - Imkit šitą laikrodį.... Jis juo pasinaudojo ir išvažiavo jis į Lietuvą su tuo laikrodžiu. Bet jis, pasirodė, jau buvo.... paskui prieš mirtį šeimininkei pasakyta, kad tą laikrodį gražinti man, jeigu aš grįšiu į Lietuvą. Tai už paskui. kada grįžau į Lietuvą, susiradau šeimininkę.... man tą laikrodį atidavė ... Bet jau jis nėjo... Aš tą laikrodį atvežiau čia į Kanadą vyrui, kaip kokią atmintį. Bet jau jis sagedęs, jis jau nėjo....

Reiškia, tas kolchozo pirmininkas kun. Vailokaičio laikrodį pavogė, pasisavino.

- Pasisavino.. Tik sako: mandagiu būdu paprašė ... Kun. Vailokaitis sako, dargerai, kad jis paprašė. Būtu sakęs: atiduok man, ir viskas...

Pirmininkas - visagalis. Bet labai stebėtinas tas pedantiškumas kunigo Vailokaičio... Tai vistiek jis pasakė kitiems. Bet kaip jūs atsiemt, kaip jūs nuvažiavot tą vietą, kur kun. Vailokaitis mirė, į Paštuvą?

- Aš nuvažiavau į tą vietą tik kapą aplankyti, o ta šeimininkė jau Kaune gyvena. Tik aš negaliu dabar pasakyti, iš kur aš sužinojau, kur ta šeimininkė dabar gyvena. Šita dabar negaliu pasakyti, kas man pasakė.... Rodos, Kęstučio gatvėj...

Iš kur sužinojot, kad tas laikrodis turi būti?

- Kad, rodos, jis man rašė... kad tą laikrodį paliks šeimininkei... Jeigu mirs, jis paliks šeimininkei ... Tų laiškų turėjau daug... aš tik du paėmiau.... kitų ne-
paėmiau.....

Kur tiek visus paimsi?!

-Susiradau paskui tą šeimininkę.. ir kad tas

laikrodis turi man būt gražint^{as}.

Reiškia, žodis išlaikytas!

-Je... išlaikytas... Kas buvo įsakyta, t i viską išpildė..

Kuriais metais jūs galėjot aplankyti kun. 'ailo-
kaičio kapą ?

-1959 metais ... kokią antrą metą ar trečią... Mes
dvi nuvažiavom su Marija Aleksyniene, kur mes kartu su [buvom] n. Vai-
lokaičiu... Ten pusę dienos... kapas.....

Kaip ta Paštuvos bažnyčia atrodo?

-Na, kaip filija... kaip sakyti... koplyčia...
Bažnytėlė nedidukė... taip kaip..... ant kapų... na, ten po-
ra šimtų žmonių gali sutilpti, o gal ir ne.....

Ir ten sueidavo žmonių į tą jo parapiją ?

- Sako... sueidavo... dėl to, kad aplinkui ten
niekur nebuvo kitos bažnyčios.... Nežinau, kurios parapijos ...
Žemaitijos pusėj, tai aš nežinojau .. tas vietas....

Na, gerai, o ant kapo ten koks paminklas buvo
pastatytas ?

-Je... jau buvo pastatytas...

Ar koks krikščioniškas .. su kryžium ?

- Su kryžium ... su jo nuotrauka... su nuotaru-
ka"... dabar gerai negaliu pasakyti ... Viskas gražiai
padaryta... juodo akmens ... juodo marmuro... ir gėlės auga
Antkapis ir gėlės aptvarkyti "Dieduša, ar tumatai, kad mudv-
čia..." ^Ketas žmogus....

O kaip žmonės, lanko jo kapą, nepastebėj... Ži-
noma, šiočia diena.

- Mat, šiočia diena....

Toj bažnyčioj buvo kitas klebonas, ar uždaryta?

-Buvo klebonas... buvo atdaryta...

Ar bažnyčioj buvo išpuošta?

-Labai išpuošta.. Labai puošia bažnyčias visur.
Aukoja žmonės... gėlės... kiek aukoju žmonės bažnyčiai... šits
pasaulis negali išvaizduoti.

O kaip jaunesni žmonės jūsų laikais, kada jūs
dar buvote Lietuvoj.. darfateidavo į bažnyčią?

- Katedra Kaune apie 10 tūkstančių talpi-

na.... tai budavo stačių pilna ... pilna ir pilna... Aš čia prie Katearos gyvenau... kartą aš pastebėjau... Vėlykų šeštadienį, biskį prasiskirsčius žmonėms... Jaunas vyriškis... kokių 25 metų ... atsiklaupęs ... prie pilioriaus prisiglaudęs ... pasiemęs ražančių ... taip skuba ... taip skuba.... Man tokį išpūdį padarė, kad man jis stovi prieš akis ... tas vyriškis visą laiką.

Pamaldumas, reiškia, nėra sunaikintas ?

- Nesunaikins.... Sako, jeigu bažnyčias uždarys
.... katakombose.... Ypatingai .. juo ^(daugiau) draudžiama .. juo ^(daugiau) kovojama...

Ar jūs matėt tą namelį **P**aštuvoj, kur gyveno kuingas Vailokaitis, kur jis mirė ?

-Je jis tiktai..... /neaišku../

Jis ... /neaišku/

- Tai ten tik tas vienas aukštas..... tai ten biskį toliau..... Ten Marytė nėjo, paskui aš viena nedrįsau eiti kaip tai nedrąsu landžioja apie namus

/Paskutinės kelios eilutės taip neaiškios, kad sunku buvo suprasti turinys/

Pabaiga trečios kasetės pirmosios pusės. Toliau prasideda antroji pusė tos pačios kasetės

Toliau tęsiame pokalbį su poniu Ona Šukiene.

Kun. J.Vailokaitis yra kalėjimuose sėdėjęs .. 1919 metais Vilniuje, paskui ... 17 metais Voroneže/??/... Paskui rusų caro laikais irgi buvo keturios, rodos, bylos iškelto/s..... Jis išsikalbėdavo... jis išsipasakodavo ... tuos praėjusius laikus? Įdomu, ką jis pasakodavo?

-Na, ... kai jis tuos kalėjimuos.... Tai jis ėjo iš kalėjimo ... ir jis atsiminė, kad jis paliko savo pagalvėle..... grįžo pasimt... tik jis įėjo į tą kalėjimą ... į tą kamara.. užsidarė durys.... ir paskui vėl išėjo.... du mėne iai praėjo... Paskui /neaišku.../.....

... tada neturėjom nė šventų dienų nė laisvų dienų... tai vakarais... biskį susėdę, su ... lemputę užsigesindavom... taupydavom žibala...pečiukas kūrendavosi... tas pečiu-

kas kiaurokas buvo... šilčiau ten mums... Tai vis daugiau trypnia, šita, Aleksynienė, aš ir kun. Vailokaitis.... Tai, augi daugiau jiedu pasakodavo, o aš klausiaus... man nepapras... būdavo įdomu... kaip aš nebuvo buvus niekur užsieny... nebuvo man tokioj kelionėj /neaišku.../... o kitos suguldavo ir nieko.. miegodavo.

O šiaip, ar nepasakojo, kaip kunigų seminarijoj su Kapsuku- Mickevičium kabtu mokėsi truputį... Paskui kai, Mickevičių išmetė iš seminarijos... įtarė, kad jis bolševikas ?

-Žinot, kad tada mes to Mickevičiaus nė nežinojom. Dabar tai jau visoj Lietuvoj .. tas Mickevičius..

Jau bolševikmečiu pradėję buvo garbinti.. tada..

- Nu tai .. tada ... pradžia... bolševikų užėmimas... tai tas... mums tas galvose nebuvo... dabar....

O jau dabar, Vilniaus universitetas pavadintaa Kapsuko vardu, ... Marijampolė....

Dabar įdomus dalykas, kaip siuntinukas kun. Vailokaičiui atėjo iš Švedijos į Sibirą ? Ponia papasakas tą daugiau....

-Je,... tai jisai... visai neilgai trukus. . savaitę truko, kaip jis iš mūsų išvežtas iš tos brovkos. . tas kaimas .. kolchozas... vadino Brovka. Tas lenkų buvo Mielostok mūsų buvo Brovka... upikė... plynė... ten ėjo upikė... tos vardas buvo Brovka... ir tą kolchozą pavadino Brovka... Tai jis buvo išvežtas... tai neilgai truko... gal savaitė kokia praėjo atėjo pranešimas kun.Vailokaičiui, kad siuntinukas iš Švedijos... nu paskui.....

Kaip tie pranešimai ateina... paštas ?

-Paštu... paštu atėjo pranešimas... paštu. Paskui.... siuntinukas ateis..... kaip žvaigždė iš dangaus iškritus ... Vailokaičio nėra... pas pirmininką nuėjau vakare į kontorą.... ar jūs negalėtumet duot man įgaliojimą ? Parašyt x Vailokaičio.. kad ša buvau jo ^{čia} vireja ai taipaitė, ... kaip .. čia... kad aš galėčiau paimt tą siuntinuką.... Tai mielu noru... gal ir jor kas nors tektų iš to siuntinuko... Jis parašė... Kada aš nuėjau į tą paštą tokia agentūra... Sako: jau mes išsiuntėm atgal... Žinojo, kad jis išvežtas... Taip ir paliko... Kur ieškosi ir kur kreipsiesi

Tai iš kur sužinojo? Iš Švedijos ..?

-Tai vot, ir mums kilo šitas.... iš kur galėjo sužinoti.... Gal per Raudonąją Kryžių ? ... Aš vieną atviruką siunčiau per Raudonąją Kryžių... ir jie gavo Vokietijoje..

Tai jūs vyras sužinojo, kur jūs?

- Tiek labai trumpai....tik parašiau, kad gyventi...sveika... gyva ir.....

Ir jūsų lageris buvo uždėtas?

-je,.. buvo...Tas buvo 47 metais...Aš t. atviruką pasiunčiau...ir aš iš jų gavau atsakymą... Tai nuo 47 iki 53 vėl jokio ryšio mes neturėjame... kaip miręs... kas svarbiausia... man didelis buvo daiktas, kad jie vakaruos.... Tai dabar mano norai visi išsipildė.... tai dabar galiu aš ten būt palaidota...

Tai dabar aš nesuprantu ? Sakot, siuntė+ iš savo kolchozo į Lietuvą -? Jūs ten siuntėt...

-Į Lietuvą?....per Raudonąją Kryžių ... aš negaliu pasakyti.... per Raudonąją Kryžių... aš negaliu pasakyti kaip juos ten pasiekė....

Kaip jūs adresavot ? Adresavot tą atviruką: Šukys.... Lietuva...?

-Aš negaliu pasakyti dabar... taip man patarė ir taip aš rašiau... jau kun. Vailokaitis buvo Lietuvoje. Ar čia man Aleksynienė sukombinavo ... ar ką...

Tai kaip jūs sužinojot, kad atėjo siuntinuk kun.Vailokaičiui iš Švedijos,... tada jums atėjo mintis ... parašyt per Raudonąją Kryžių?

- Tai paskui rašė... je, ... Negaliu pasakyti kaip atėjo į galvą.... iš kur ta mintis buvo... irkas ten mums padiktavo.... negaliu....

Idomiausias dalykas buvo, kad jūsų vyra tas atvirukas. ~~Tai jis sužinojo, kur jis esęs ?!~~ Jam buvo didelis džiaugsmas, kad jūs sužinojot, kur jis esęs ?!

Palauki+Ta, rodos, atvirukė pasiekė....kad aš negaliu pasakyti.... aš neišsikalbėjau su savo vyru... Jis žeria šitą žinojo. Reiškia, čia yra buvo tas kunigars ar pralotat... tas buvo.... vyro pusbrolis... Kas seniau atsimenu, oka arčiau, jau neatsimenu....dėdė jo buvo... kad ta atviturė pas

ta dėdę papuolė pirma ... į Ameriką... O jis paskui pasiuntė + vakarus....kad ten paskui jam kryžiaus kelias... ^{naeitys} tvi- rutė.....

Tai kiek laiko ėjo ta atvirutė ? Atrodo, kad Sta- lino metu toks ryšis... ^{labai} atsitiktinis...čia ne visiems taip.....

- Atsitiktinis... No, ne... Ir jie jau žinojo, kaip aš da gyva.... ir paskui... vėl sakyti, nežinojėm.....

O paskui laiskai vėl ateidavo ? ... kun.Vailokai- čio laiskai jam ateidavo ?

-Oje, paskui jau ... kada rusai Lietuvoj buvo, jo- kių sunkumų... jau galėjo....

Galėjo ir siuntinėlius iš Lietuvos pasiųsti?

-O galėjo, bet man nebuvo kas siunčia....

Gal čia... vakar iškilo... apie ruselio vedybas..

- O, mano šeimininkų.....

Dabar papasakokit smulkiau, ponias .

- Tai tas irgi dar buvo Stalino laikais. Kokiais galėjo būt metais... dabar negaliu pasakyti... Paskui jau, kada kun.Vailokaitį išvežė, tai aš ėjau gyventi pas tokius senukus. Tame name, kur mes gyvenom... ten tokių našleičių... ten tėvai buvo mirę.... tai tie vaikai mažamečiai buvo likę.... tai jos paėmė į prieglaudą..... Ta stobelka buvo tuščia....tai pirmam kambarij tokią moterį su vaikais apgyvendino, o jau šitam... kitam kambarij - mes ten gyvenom ... Paskui kitos moterys iš- ėjo į kitą kambarį paskui tie vaikai grįžo iš tos prie- glaudos... jau jie nuo 15 metų... tengyventi.....

Irgi tremtinių vaikai ?

No, ne.. vietiniai. .. Tai paskui reikėjo tą stubą užleisti.... tai aš pas tokius senukus perėjau gyvent...
mes buvoTai aš paskui ten išgyvenau 12 metų... Jie turėjo dukterį ir

du sūnus... du sūnūs kare žuvo... vienas buvo pulkininkas, ki- tas gydytojo laipsnį turėjo ... nu ir žuvo...du kare....Ir paskui iš to kaimo buvo kitas ir ... rodos, kapitono laipsnyj

.... Kai grįžo iš karo, apsigyveno Maskvoj, stojo į aukštąją partinę mokyklą... ir parvažiavo į tą mūsų kaimą... į tą Brov- ką, nes čia jo tėvai gyveno... Ir čia parvažiavo apsivest... nes jis nenorįs kokią maskviškę į ti..... nori kokią sibiriač- ką... ~~kokią mergaitę~~.... jis nori iš savo kaimo kokią mergai-

tę.... Kai parvažiavo... tai jis paskui susipažino su ta mūsų senukų mergaite... Mergaitė ypatingai ... graži buvo mergaitė. Daugė 20 metų... Taip sakant, čia labai greitai čia pat susipažino... pabuvo tik dvi savaites ... susipažino .. ir čia vestuvės... paskui išsivežė į Maskvą.... vestuvės na čia.... bulvių buvo užaugę....

Kodėl nakčia čia vestuvės ?

-Darbo dienos... juk nebuvo čia laisvų dienų... Da gerai, kad da naktį neneikėjo dirbt.....

Ta mergaitė irgi buvo trėmtinių ? Irgi turėjo dirbti ? Taip pat?

-Taip pat dirbo... Jis buvo įstojus mokytis Tomske... Jai nepatiko.... Ta mergaitė ypatinga buvo... Ta mergaitė nebuvo 20 metų...o tas kavalierius - 29. Kaip paskui susipažino vestuvės... Bet svarbiausia... Ten tos vaisės ... kas ten ...ten buvėvių košės ... ten kopūstų... pavaišino....Man sūnus buvo siuntęs ... ten Velykos.... Jau tada mes susirašinėjom... Dar Stalino laikais,, bet jau į pabaigą Stalino laikų... turėjo

1952?

- O, dabar... negaliu pasakyti, bet jau re badmetis toks tada jau buvo.... Man sūnus buvo siuntęs Velykom didelę /atvirutę/.... Kristaus gyvenimas....Praleido...Tai tą atvirutę... diedas padarė rėmą ir įstiklino... Nežinau, iš kur jis tą stiklą... gal turėjo iš senų laikų... Taip padarė senuka ... žinot, pas juos yra tokia mada: jei moteris ženijas... tai nuoteka eina su paveikslu iš savo namų... tai tą paveikslą... ant to paveikslo uždeda rankšluostį... tokia ortodoksų yra religinė tradicija... kad jau jannoji su šventu paveikslu eina į kitą šeimą... Ir tas vyras.. Nors tas vyras.. nors jis buvo ~~įspūdingiausia~~ aukštą partinę mokyklą baigęs, bet jis nesipriesino ~~įspūdingiausia~~ ... Mama, aš nieko prieš... kad tu nedaryk... Ti tu sakyk, ką aš turiu daryti ...Man buvo įspūdingiausia, kad šitoks žmogus... partinis... baigęs universitetą... partinį aukštąją mokyklą ir jis leido tai savo mergaitei išeiti iš namų su tuo šventu paveikslu.... kiek aš tąsyk verkiau.... Aš tą mergaitę mylėjau, nes ji buvo panaši į mano vyriausiąją dukterį. I ta mergaitė buvo labai prie manęs prisirišus... pasitikėjo....

Aš nemačiau savo vaikų... kaip jie apsiženijo ir su kuo ženijo... Tai, kai aš atvažiavau į Kanadą... jie jau buvo vedę... jai toki anūkai buvo.... aš visiškai svetima.... Tai dabar čia tai įspūdinga... ir ta vadinama vakariene ir viskas... Tai tėvas nuėmė nuo sienos tą paveikslą..... Stovi abudu tėvai šalia .. Tėvas laiko tą paveikslą, o abudu jaunieji,..reiški,..pirmiau Tėvė... jos vardas buvo Tanė... atsiklaupė, pabučiavo tą šventą paveikslą... ir tą paveikslą tėvas atidavė tai dukteriai... Bet taip sakyti, du kambariai buvo...Pirmajame ta ceremonija... kadangi aš taip artima buvau.... taip aš atsistojau, kad aš viską matyčiau. .. bet aš per ašaras mašai ką mačiau... Ir taip su tuo paveikslu... nakties metu... tam pačiam kaime už keletą namų tikslai... kaip sakyti,... toliau jau buvo jų namai... Išsivežė jis ... pas tėvus išsivežė... Sako, kad pas juos vyras vežasi paną į savo tėvų namus. Mes jau ejom pėsti, o jaunuosius vežė ... su arkliu.. tik su vienu arkliu... kur jaus veža... ir mėslą veža ir jaus veža... tuo pačiu ir jaunuosius iš ten išvežė... Ir paskui jau juos tenai sutiko ... ir tėvas ir motina su duona ir druska ir ... visais tais papročiais... Irtą šventą paveikslą atnešė... pakabino... Ta vieta jau buvo paruošta, ir tą paveikslą jau pakabino.... Susodino čia mus už stalų ... ir ta pati košė košė... buvo tos vaisės... Ir motina atnešė puoduką pieno.... ir kadangi jau aš tai jų buvau tokia artima, tai aš irgi buvau... prie tos čia svitos. Sėdėjau... prie jaunojo brolio sėdėjau.... tai ji padėjo tą puoduką pieno prie sauso to žento... janunikio.... Tai dabar jis klausia: Mama, sako, ką aš turiu daryti?... Jam padėjo. o Tanei nepadėjo to pier... -sako, : pusę tu nugerk, o kitą pusę Tanei duok... Jis taip ir padarė.... Ką tas reiškia? ... Tai aš paskui klausiau... Taip čia, sako, čia kaip ir šeimos meilę, sugyvenimą... prietarai.... sakyti.... Manau, į jų religiją neįeina... Čia jų toki papročiai ... Mama, tik sakyk, tik ką aš turiu daryti... Jis nieko prieš....Mama, palik čia tokius menkniekius...viską.... Bet jis nežgavo tėvų.... ir nieko.... Ir jo toks priežodis buvo: Kak Bog dast, tak budet... Kaip Dievas duos, taip bus....

Kiek žmonių dalyvavo tose vestuvėse ?

-O, žinote,.... visas kaimas subėgo... bet kiti, žinote, už durų... sustoję... per galvas....

Bet niekas neišdavė, kad čia buvo toks religini
.....?

– Ne...ne, niekas...čia nepatogu sakyti... kaip
sakyti... vėlesniais raštinė...viršaitis.... ten buvo... niekas
nieko. Kaip sako, nė lapė nelojo.

– O paskui teko tą šeimą sutikt? Jis buvo laimingas?

– O, je...laimingas... labai laimingas... Paskui
jie parvažiavo... mergaitę parsivežė... paskui atostogų buvo
parvažiavę.....

Tai reiškia, tarnauja Maskvoj?

– O, Maskvoj... Maskvoj... Jis du metu jau buvo
Italijoje konsulo pavaduotoju....

Žiūrėkit, jau toks partietis?!

– Je...je... Taip vot sakytų... netikėtum...

Taip sakot, kad Rusijoje tikėjimas gyvas?

–Kaime tikėjimas gyvas.... Jau ten viskas prae-
ję, viskas užmiršta... nė bažnyčių.. nė vargonų... nė varpų...
Ten buvo lenkų ... Bieloostoke...ten buvo katalikų bažnytelę jie
pasistatę.....

Taip vakar pasakojot. Jie išpažįsta tik savo na-
muos....

–Ta uždaryta... ten iš jos klubą jie padarė...

Reiškia, jie religiją išpažįsta savo namuose?

–Tiktai namuose... je...

O popo nėra?

–Ne, nėra.... Bet Tomseke dvi kokios bažnyčė-
lės buvo... anksčiau viskas uždaryta... O paskui ten, kada tau-
tiniai ^{kokie}ėjo.... tai atidarė...

Vėliau... Tarptautiniai...Atvažiuoja žmonės iš
užsienio... tai jie... reiškia... nori parodyti....

–Je... buvo atidaromos... bet man neteko ...

Žiūrėk, ponja Ona Šukiene... šios rusų vestė-
vės... buvo tikrai įdomios.... mums irgi daug ką pasako apie jų
dvasinius stovius...

Bet jūs vakar minėjot ... tik nebuvo rekorduo-
ta, kad ten Bieloostoko kaime gyveno lietuvių?

–A.. ten, kur Dovydaičiai buvo?... O ten buvo

ne Bielostok, ten buvo Basistenka /?/.... dvylika kilome ru
nuo mūs. Mes sužinojom iš pirmininko, ar iš ko....Negaiau pa-
sakyti... da aš tada nekalbėjau rusiškai... Nežinia iš kur tai
sužinojom, kad ten yra lietuvių... Na, tai vieną vakarą rudvi
su Maryte Aleksyniene anksčiau grįžom iš darbo... Mudvi ks-
čiau.... buvo gana toli... 12 kilometrų... pavakare ... mudvi
žengėme, kiek jau mudvi valiojova.....

Ten miškai ?

-Miškai... daugiau nieko... tik miškai...miška
kur biskį dirbama, kur biskį sėjama... Paskui, kai iš miško iš-
ko išėjova... tai da tas kaimas tolokai...nuo tų miškų. ... Pa-
kui žiūrim... vėl miškai.... né miškai, né laukai.... bet ši-
čia buvo ilgas kelias ... vieni miškai... Ten nėra né višų né
meškų.... Meškų yra, bet daugiausia ... ten prie tų taigų. ply-
nių, balų.... Nebuvo atsitikimo, kad meškos sutraskytų ką nors
Vasaro metu meškos... jos žmonės nepuola... Man ir kartą teko,
kad mešką susitikti... per krūmus... Aš iš vienos pusės skinu,
aviečiauju... o meška... iš kitos pusės... už krūmo... Maniau,
kad iš vaikų kas aviečiauja.... Atsistojus ant dviejų kojų....
ir ji skina avietes... Kad aš dūmiau....Daugiau aš meško. ne-
mačiau.... Tai, kai šitą jau buvo ... jau tamo ... gerokai
.....

Tai, sakote, kad 12 kilometrų?

- Tai, kas nors pastebėjo, kad į kaimą atėjo
kokios moterys... Mudvi, kai nuėjom... Tuoju ten paklausė Marytė
sutiktą... rusė.... kur čia yra "novinkai" ?... "naujieji" ..,
nauji žmonės... kur čia norinkai"/?/.... Nurodė kur tai t n
stubelką.... Mes ir pataikėm tiesiog į Dovydaičius... Dovydai-
tienė, to Prano Dovydaičio žmona, ir duktė Laima ir sūnus Vy-
tautas...ir dar paskui kita moteris.. Šle..../??

No, jie nustebė jus pamatę ?

-No... Aš nepažinojau Dovydaičių, aš negyvena
Kaune, bet Marytė pažinojo. Ji buvo Kauno gyventoja,... ji pa-
žinojo....

Kiek buvo laiko, progos pasikalbėti ?

- Per naktį.... kiek pakalbėjom... Tik bir-
xi ant dienos kiek buvo numanu, kad švis diena ir mudvi

grįžom atgal.....

Apie ką ten kalbėjote ?

-Na, ką ... nėra šeimos... kaip atvažiuo, kaip dolinosi... kur buvo... kur ką kas žino.... Visi klausinėjo ką žinai daugiau... kurvyrai?...vieni kitus... Niekas nežinojo, kas yra dsugāsu išvežta iš šeimos,... kur yra kiti nariai ir vaikai

O tada Dovydaitienė žinojo, kur yra vyra, profesorius ?

-Na dar tada nežinojo... dar tada nieko nežinojo...Paskui dabar nežinau kada ir kur ir kaip tai pradėjo susirašinėti.... ir gaudavo iš lagerių ... ir kur nors.... nė vokių buvo nė popierio.... tai tik kas priėjo prie raštinės... galėjo popierio gaut... Tai tą vokiuką tokį susilenkdavo... tokią trikampi... tokią užkiša... tai ten į vidurį biškį parašo... tenai sulenkia, sulenkia popieros.... užkiša.... paskui iš viršaus užadresuoja....

Na, o pašto žemklams pinigų turėjot ?

- O, da turėjom... da tiek kiek reikėjo...

O kai jūs nuvykot į tą kaimą, tai, rodos kolchozo pirmininkas sulaikė ?

Na, paskui tuojau.... ten prisistatė kolchozo pirmininkas...iš kur atvykot ? Ko atėjot?... Mums buvo įsakyta kad mes iš to kolchozo, kur mes buvom, kad mes negalim niekur išeiti... ~~je~~ be jokio leidimo.... Mudvi da ką tik neareštavo... Gerai, kad Marytė Aleksynienė gerai mokejo rušiskak... .. atsiprašė... Sakė, kad reškojo ... jos vyras... jos tėvas yra... Mažu, motina.... Ji atsiprašė... Mes bytą tuoj išeisim, sako... ...Tuoju, kad aš jūsų čia nematyčiau... ..

O jei policija, tai kas jums tada būtų grėsią ?

-Gal sakyt, kad nebūtuem klausę sovietų valdžica įsakymų....

Gal būtų į kalėjimą ? O kalėjime blogisi...

-O visada, kaip sakyt... da gali kokią žolę pasirinkt ir ką nors....jeigu kada lyja... ar kaip nors darbe ... ir anksčiau.... Žinoma, kada avis ganiau... da pasnagdava ... tai da aš avis ganiau....

O gerai, rūbus gavot kada nors iš kolchozo?

-Niekad... Ką atsivežem, tai tuo reikės..
Tik tiek, kad kai mes į Altajaus kraštą ... į Kupiną mes atvež
da čia porą dienų laikė... mus surinko... da iš kitų... t suri
ko... Tai sužinojom, kad čia yra tų sibirieškų veltinių vėlyk
kia... Tai mes da nusipirkom po veltinius... vietoj kaliošų...
Tai žiemą šala, atlydžių nebūna.... Tai žiemą šala... kaip už
sidedi tuos veltinius, tai tuos šešis mėnesius, galim sakyti,
nepadedi.....

Tai jie padeda ?

-Taj žinoma, ... Tai iki kelių ... tori
kaip pirštas..... Tik kol išsyk iki pripratom vaikščiot .. nega
lėjom paeit... taip kaip su kokiais kūjokais... kadangi nieku
nelinkstamė per linkimus... tai eidavom kaip robotai . pa
skui, kaip pripratom, tai....

Vienintelis rūbas buvo, tai ga galejot ...

-Iš kolchozo mes nieko,... nieko... Tik tie
kad da teisę gavom nusipirkt duonos nuo liepos mėnesio iki nau
jų metų... ir pusę litro pieno... jau man, kaip darbingai, pu
sę litro pieno...

O ką žiemos metu darydavot, jau kai neberei
kia eit į laukus ?

-Kūlymai... kūlymai... Visą laiką... be dar
bo nelaikė mus nė vieną dieną... Tik paskui, kai prie tų avių
buvau, jau man geriau.... vasarą ganiau, žiemą šeriau... Tai aš
žinau savo valandas, viską ... Man žiemą nereikėjo į laukus jau
eit. O taip visi kėlė... Vasarą sukraudavo i kūgius... ten kur
javai yra... sukrovė... o žiemą kulie

Ir žiemą kulia ?

-Taip ir žiemą kulia....

Kaip, žiemą ..ir tos mašinos tokiam šaltj?

-Arkliais... arkliais... garbės žodis...

Einam da nakčia arbuot... Dėl to, kad arkliais kėlė, o su arbu
nevalioja.... nesuspėdavo išarbuot... Tai dieną kuldavom, o
naktį eidavom arbuot.... Ir tai da kokius 4 kilometrus nuo na
mų, ... ~~ir tada dirbam~~ Užšala...nueini..
užpustyta.... atsikasi, atsišlavinėji... ir tada dirbam...Tai
paskui jau ir pavargsti... O sušilimui... užsikuri šiaudų ir
šildais...

Tai šiaudai baisiai dega greitai?

-Dega... Tai šiaudų nereikėjo taupyti...
Ten šiaudus degyk... ten šiaudų negaila... Tai sudeg... dedam
kitus... Tai jei jau dirbi....

Na, gerai, o kišenių duonos turedavot?

-Ta duona kišenių sušaldavo... o kada syk
jau pavargom, jau biskį jau tada.... jau neišlaikai miego... Ei
ni, neši viedrą ir klumpi... Tai paskui biskį, kaip sakyti, pad
rysime pertrauką ... ir sugulam į pelus... tuos peluos iškasam
... taip šilta tuos peluos... je, šilta buvo....

Jokių daržinių nebuvo?

-Ne, nieko... jokių daržinių...

Na, o stovi kokie sunkvežimiai, vežimai ir
tuos grūdus veža toliau ?

-Į maišus pilam ... ir tada veža į džiovyklą
juos dar reikia džiovinti.... jie bėna su sniegu ... juos da re
džiovinti... Dirbam ir džiovyklose nakties metu.... ir laukuos
naktimis ~~dirbam~~ dirbam... Stirtas kaip krauja ant laukų, tai ten
ir dieną ir naktį dirbam... Arklys paėda kiek .. ir paskui vėl
.... pareini vakare.... paskui pasimelžia... O kaip mes neturė-
jom nė karvės nė vaikų... tai jau mes tikri robotai buvome...
Ir kitos, kurios vyrų neturėjo... viena... tai ir kaip robotai
buvo.... Vaikus nepaliksi vienus... da geriau buvo.. O, kaip mes
vienos, be vaikų... tai O, paskui kai iš tų pelų kai iš-
lendi.. tai visos norim sukt... Kaip sakyti, da vis tik judi...
O grūdus traukti ... tai ką ten... arba, kai pili grūdus
reikia pilt.... Trys turi arbuot: viena suki, kita pili, kita
trauki....

Tai kur nusiprausdavot po tų darbų... nusi-
maudydavot?

-Pirtys būdavo

Būdavo pirtys?

- Dūminės pirtys... Žiemos metu kas antrą sav
vaitė... pirtys ... kolūkiečių... ten nusiprausti.... bet šalta
... užšala .. kambarį viedras vandens užšala... kad jį voį pra-
mušt gali....

Matote, skalbinių kai būdavo ?... pirtų, skal-
bdavot?

-Ne, ... kambarį... gella.... tiek skalbina
ten... nė muilo... nė miltelių ten nebuvo... Da šarmą ... pele-

rus.... ir tai negali išplaut.... Da aš turėjau prakasos, tai ir šarmo... da pasidarydavom šarmo...tai to šarmo gali... Tai kur vargas... utėlės... kur rubas ... tai ir va... Šaltis dezinfekuoja...

Noriu grįžti prie kun.Vailokaičio. Vakaras buvo tokia užuomina, kad jisai, reiška... ji norėjo pirmuoju bolševikmečiu išvešt į Vokietiją?

-Ar pirmuoju?

~~Sako~~ Taip... Sako, kad buvo prisistatę . . .

O.. nu tai siūlė, kad jis bėgtų... savanoriu, kaip visi bėgo... Jis sako, kad iš savo tėvynės savanoriu jis niekur nebėgs... Ką su manim darys ... jis nebėgs....Tuo metu iš Kauno daug valdininkų bėgo... Jis sako, ką su manim darys, jis nebėgs... Jis susikrovė į čemodanus, į kuprinę... ir laukė..... Laukė, kada ateis jį paimti....

Jis turėjo kunigiškus rūbus ?

-Ne, ne... Jis nė stulso neturėjo... tą stulą tai rado tam Bielostoke pas tas moteris....

O, pas tas lenkas ?

-Je...je...

Ø apie kortas... Mėgdavo kortas ?

-Mėgdavo... labai mėgdavo... Da šachmatų dėžutę. Paskui jis da Budrevičiūtė ... ta mergaitė 13 metų buvo... Tai juodu laisvalaikiu tais šachmatais lėšdavo... O kortos jam buvo... tai išvaražyt.... išvaražyt... Varažino m'n...

O, ką jis išvaražino?

-Jis išvaražino, kad mano vyras su vaikais...

Būk rami, duodu ranką... Tavo vyras su vaikais... Jam ten yra jauna ir sena moteris.... su vaikais... Sakau, tai jau apsižėnijo? - Ne, nerodo... bet yra su vaikais... Paskui, Ką daugiau jis man išvaražino? ... Ir kad aš lėsiu su vaikais... matysiu vaikus,,...Taip kaip jis iškėlė, viskas išsipildė...

Tai buvo netikėtai?

-Tai kortos... nereikia kortom tikėt... bet ką jos sako... Kaip tai dabar kunigas....Čigoniškai nukelia... Tik, sako, reikia a žiūrėt, ką korta rodo..... Čia nėra kokios burtas. . Žinoma, kaip jis šitaip išaiškina, tai mes....Aš

niekad netikėjau tom kortom.... Aš tikrai netikėjau.....

O, be to, prašau... parodė

-Parodė.... jei išsipildė...

Ką jis... kaip sau pranašavo kortom?

-Nu, jis ... kaip sau...kažin kaip ant ūgių/?

Tai jis sakė, kad grįš į tėvynę... Jis grįš į tėvynę... Ir, kaip sakyt, stebuklas koksai..... Žinot, kad gegutė anttvo o... ant kuolo niekad netupi ir nekukuoja... tik medžiuose... Ir tą pavasari..... tai gegutė praddeda kukuot birželio mėnesi..... Ir tas taip ant piet.... parėjom... ar, kaip sakyt,... gal dar nebuvom į darbą išėję.... Čia po mūsų langų tvorą tokia... ativersta nuo kiemo.... Atlėkė gegutė, ant kuolo atsitūpė... ir kuku... kuku.... Į mūsų langą žiūrėdama.. kuku... kuku... pasikraipydama į šonus kukuoja.... Dabar mes pasižiūrim * viena į kitą.... moterys.... no, ką čia dabar...-gegute, ką tu dabar pranašauji? ... O jis, taip šaltai, sako: mus į tėvynę kviečia... Įsivaizduokit, lipos mėnesį "dieduškā" važiuoja į tėvynę...

Ajai... tikrai....

-O, da mes nu dieduška, laimingos jums kelionės į tėvynę.... Ar galit jūs įsivaizduot šitoki pranašą?

Trečios kasetės antros pusės pabaiga.

Toliau bus ketvirtos kasetės pirmoji pusė.

 Ketvirtosios kasetės pirmoji pusė- pradžia

Toliau su ponia Ona Sukiene.

Tai gegutės, reiškia, išpranašavimas, galin sakyti, stebuklingas.

-Ir svarbiausia, kad gegutė niekad be rėdžio... tik medžiuose kukuoja... Tik vsai.... arčiau da kaip ta tv relė...

-O kaip, poniai Marijai išpranašavo ką nors dieduška?

-Ji visiškai nesileido.... Ji netikėjo . kor... nesileido... Ponia Marija ... ji nušalo.... neturėjo kelti nių.... Ji iš pirmos žiemos labai persalo... ji gavo šitą ... pleuritą....

Ar ji gyva dabar ?

-Da gyva Mes niekad nemanėm, kad da ji kada nors į Lietuvą grįš... Sakydavo...aš ne žeme vaikščiosiu, aš... tvoromis ir stogais aš vaikščiosiu... Susirietus ant pamatėlio sėdėdavo... kosėdavo... kosėdavo.... Laimė, kad da ji turėjo atsivežus ^{daug} ~~iskinų~~ paklodžių... ~~Sakė, kad jai sudėjo rusai.... Ją atėjo paimti rusų kareiviai... O man... rusų kareiviai ir trys žydai....~~

Tai jums neleido nieko imti?

-Nieko nesakė... Matot, taip buvo. Atėjo paimti... jiems svarbiau vyras ne aš... o vyro nebuvo namie... Daugumas juk namuose nenakvojo... Kaune kavojosi.... Budrevičiū taip pat buvo pasikavojęs, ~~o Budrevičiū nenėdant buvo pasikavęs~~ ~~kažangi da dvi dienas~~ ~~našalėna~~ nenakvojo... Budrevičienę su vaikais išvežė, o Budrevičius pasiliko... O paskui da dviem dienom ešalonas stovėjo.....Jis diplomatas ... atėjo ir pasidavė..

Gyvas da jis?

- O, ne... antrais... trečiais metas žuvo... O da paskui... kaip tai laiškai iš lagerio... kaip tai išeidavo.... O Budrevičienė buvo labai rami... manė, kad vyras tai jau tikrai liks... vyras liks... Ją su vaikais išvežė. o vyras tikrai lika... O jis... manė, kad jis nueis, pasidups... bus visi kartu... Kaip dabar žmona su dviem vaikais ... išveš... o jis vyras, matydamas, kad veža.. jis pasiliks.... Sažinė žmogui ne-

leidžia... Niekas nežinojo to pirmo vežimo... kaip rusai darė ..

Na, ja... paskui jau....

-Na, dabar.... jis žino, kad žmona sėdės, ^{išvešta, o jis} jis liks.... Kaip jis galėjo daryti?... Sako, jis vaikus labai mylėjo.... Tai paskui jau po kiek laiko ji buvo rami... vyras ~~ji~~ likęs... Jeigu jau vaikai išgelbėti... Manė, kad vyras Čia karas pasibaigs... ir kaip jau... Ir štai vieną dieną gaunam toki laiškutį... įrašydavo ir kitas pavardes... o da lietuviškai įrašydavo...

Nemokėjo da cenzūrukot....

- Nu, ir Budrevičienė mato... kad Budrevičius jau miręs.... Tai Budrevičienę apopleksija kone užmušė.... Ir paskui, žinot, ir po to dar ar vienas... po jos laiškutį gavo... tai pasikeitė... ir paskui dingo be žinios....

Ar ji grįžo į Lietuvą?

- Grįžo....

Da gyvena ?

-Gyvena.... Bet ta mergaitė... Vidutė... tai liko Sibire.....

Kodėl?

-Mirė... ta mārė...

O, kur čia kunigas minėjo, kad viena daktarė ... dar yra gydytoja?

-Nu tai, daktarė... tai Dailidienė ..čia buvo ... Dailidienė... O šita... Vidutė paskui susirgogreitaJa džiova... ir tai buvo nepaprasta mergaitė.... O paskui da dumi metu mudvi malkas kirtom miške... Stačiu medžių... reikėj padaryt.... reikėj supiaustyt. reikėj sukapot... sukraut į eiles... ir viskas ... ir mudvi tokios energingos jau buvom....

Tai Brovkaj iki kurio meto išjirbot ir išbuvo ?

-Ten visą laiką... ten išbuvom....

Iki kelintų metų ?

- iki 1959 metų...

Tai gerai, tai kada palengvėjo jūsų gyvenimas ?

- Su Stalino mirčim...

Tai, kada sužinojot, kad Stalinas mirė ?

-Nu, ~~kur~~...pranešė... tik... nuo darbų visus paleido... Čia ašarų buvo ... ir verkė... turėjo verkti, kad čia jau.....

Ir jūd turėjot verkti, irgi ?

-Šitie iš džiaugsmo..... Aš negalėjau parodyti lyg... tuoju būtu areštavę... Paskui vakare buvo mitingas... Tuoju iš laukų visus mano paleido..... Stalinas miręs... sako, kad Dievas mirė..... Taip turėjom vaizduoti... Žinoma, žinėjom visi džiaugėsi..... Ir kaip visi laukė vokiečių... tai aš nežinau..... Ar vokiečiai... ar japonai ar kas kitas.....

Ar jūs galvojote tada, kad Stalino mirtis atneš pasikeitimų ?

-Nu, tokia... kaip sakyt,..... turi ką nors duoti... Jau žiauresnio būtų negalėjo... bet vistiek bus kas nors... jau negali nebūti.....

Nu gerai, tai kaip prasidėjo tada gyvenimas?

-No, ką tada ?... Kaip aš sakiau:... sodini bulvę, bulvę atiduok... už tą žemės mokesnį mokėk....gauni tuos kelis grūdus... tai juos susimalk... tuos miltus parduok, kad išsipirktum tą žemę, kurią su kastuvu tu susikasi.... Tiek atiduok, reik mokesčius sumokėt už žemę... Ir paskui dar plus reikėj valstybes paskolą išpirkt... Reikia valstybei padėt... ten jau savanoriškai... o mus jau kokius.... Tie pasirašymai vyksta tik nakčia.... susirenka... tie mitingsai tik nakčia... Kokias tris naktis išlaiko... kaip ten nepasirašysi... da dvi išlaiko.... dieną eini į darbus... tai eini, kaip sakysim, kaip kosk voras.... O tą trečią naktį... pasėdi dar kokias dvi - tris valandas... pasirašai....pasirašysit.... tai da ketvirtą šauks..... Tai vistiek pasirašysi.... ir dabar, kad nenitrukt nuo tos temos... Da apie tą pasirašymą ... da aš nprėčia biskį. Taigi, tas dar buvo Stalino laikais... Ir reiškia... man tą paskolą uždėjo.... Tas paskolas duodavo į rajonus.... Rajonai dalydavo ant kolchozų.... kolchozai dalydavo ant darbingo žmogaus... Kiek išėina valstybei tos paskolos... Tai man tą metą išėjo 200 rublių.. Ką aš gavau.... Tai žiūrėkit, koks yra pasityčiojimas iš žmogaus... Moralčiai žmogų užmuša.... Jau tada aš prie veršių ~~gavau~~ buvau.... No tai tie finansistai ateina dieną, manęs nėra... Aš išėunu... saulė sprindį pakilus nuo žemės... sieksnį, ne sprindį, pakilus nuo žemės. Vakare pareinu,

vėl, sakyti, gal būt. ... vėl tiksliai siekėms ... aš visą dieną darbe... Nu, o kada jie ateina, manęs namie neranda.... Ir dabar vieną vakarą... aš pareinu iš darbo... aš dabar mazgojuosi rankas... jis ateina ėjo po du, kad galėtų tave greičiau . sugaamžyti geriau.....

Rusai ?

-Rusai... rusai... vietiniai... Jie yra finansistai... Jie yra tam pastatyti, kad išrinkt mokesčius... Bet vienas , matai, tu ,matai... tu nesugebėsi tą žmogų paveikti... tai du.... Vienas kala, kitas zalatija.... Na, ir pas tuos... kai jie atėjo, tai pas tuos mano senokus.... Da čia buvo jų ten pažįstamas ... jų giminaitis.... vasaros metu... tas buvo vasarą.... maždaug... liepos mėnesis tai buvo.... Tas svečia jų atėjęs... Tam kambaryje jie vaišinosi... Ten pasidėję sriesto duonos... sūrio ...čia ko.... Aš į tasyk ateinu... mazgojuosi rankas... Į tasyk tie finansistai ateina... tai jie lyg ir apsidžiaugė, kad dabar mane rado namie.. ir kad, reiškia, kad dabas yra ... saugumo viršininkas... bet civiliai apsirengęs jis, kažangi atostogos.... o jo uošvija čia gretimame kaime buvo.. Pas šituos atėjo... eidavo pas pažįstamus, kad ką nors pasilaužytų... ką nors... Atostogos, matai, ... iš rajono važiuoja į kolūki... Atostogos.... Tai ir tenai... Valdininkai iš savo algų.... Ir jei jiems kolchozas nepridės ką nors.... kokį maišelį po pasoste... tai irgi negalėjo išgyvent... Aš čia... jau mane rado iš darbo grįžusią... Da aš čia dabar taip.... toks viršininkas sėdi... Tai čia... .Vo, Šukiene, mes ateinam ir ateinam, niekad namuose naramdam...sako, žinai, kad pasirašei "zai".... tą paskolą ... Tu žinai, kad tu pasirašei... tu žinai, kad reikia valstybei padėt... sako... mes ateinam, mes tavęs niekad namuose nerandam... Aš nusimazgojau tas rankas ir taip atsisėdau prie galo to stalo... Aš tai... kitas stovi.... - Taip, žinau, kad pasirašiau... žinau, kad reikia padėt... žinau, kad reikia padėt... Jei man nieko nemoka už darbą, ... ką aš turiu daryt?.... Sakau, jūs niekad mane.... Ir nežinau, tada, išku atsirado tokia iškalba. . tiesiog... Aš nesu iškalbi...bet tada man tie žodžiai ~~liejosi~~ teip liejosi... Sakau... O kad aš tiek.... Sakau, kad mane namie nerandat ? Okur aš... ar po večiorkos vaikštau.... večiorkos yra šokiai... Ar po šokius vaikštau, kad jūs nerandat manęs namie.... Aš dirbu valstybei ir auginu val-

stybei gyvulius... Sakau, jei man už darbą nemoka, tai ką aš turiu daryt? ... Sakau, aš valstybei jau atidaviau vis

Šitaip Aš jau valstybei atidaviau viską ... atidaviau tėvynę ... atidaviau turta... aš atidaviau šeimą,...baigiu atiduot sveikata

Daugiau duot valstybei neturu ką... Sakau, aš sakiau. . gal galiu duot vienp mėnesio.... valdininkai... taip sakyt, ... kad valdininkas , kad vieno mėnesio.... kad kas už pinigą dirba... mokytojai... raštininkas... Jie turi atiduot vieno mėnesio atlyginimą... valstybei padėt... O mes pinigų ne kapeikos negavom... tik gaunam tą darbadienį... Tai aš sakau.... aš ne vien mėnesio savo uždarbį atiduodu... darbadienius... -Sako: mums darbadienių nereikia... mums reikia pinigų.... Sakau: aš dirbu tik darbadienius.... Tiek ir tiek metų dirbu, ...aš da ne kapeikos negavau.... Ką aš uždirbu, aš tą atiduodu... darbadienius. ... Tai paskui, žinai, kai išėjo man toks pyktis... kažin kaip kaip jie čia taip mane... Sakau.... kad reiškia.... reik mokėt.... Jūs verčiat mane vogt ir mokėt valdžiai.... Aš vogt niekad nevogiau... ir aš nevogsiu... Sakau, jeigu yra įstatyma , duokit mane į teismą... Sakau, aš lageryj dirbdama, aš uždirbsiu 800 gramų duonos... O sakau, aš šiais metais gavau 200 darbadienių.... ar turiu minimumą pragyvent?.... Aš ne 8 valandas į parą, aš 18 valandų į parą dirbu... o aš neuždirbu..... Ką iš manęs valstybė reikalauja.... Ką aš turiu daryt? ... Aš jie šitaip.... Tai jie tylėjo ^{visi} kaip žemė ... žinot viską atidaviau... šaudykit mane ant vietos... tai vieną kartą pasibaigs mano kančios... jie visi kaip žemė....Aš daugiau ką pasakiau, bet negaliu taip dabar atsiminti.... Kai aš taip nutilau, tai jie tik kepures ant galvų... ir "dasvidanie"...kai išėjo, nieko man daugiau nesakė.... Tai paskui da prieš naujus maetus.... paskui da atėjo... Paskui da Vailokaitis buvo man atsiuntęs... 10 rublių jiems daviau....10 rublių jiems daviau... kad atsikratyt... 10 rublių....

Tai paskui... aš dar noriu nubaigt tą.... Tai paskui tie finansistai išėjo .. ir aš išėjau per duris į kiemą. Tai tuojau tas saugumo viršininkas išėjo.... Tai paskui, kai tie visi išėjo, aš atėjau į kambarį... Tai visi kad išsigandę.. kad išsigandę....Boba ta, sisiėmus rankomis, sako: o,Dieve, o Dieve,,, kas dabar, Anuška, tau bus? ... Aš sakau: baba, nieko

nebus.....Nu, ir taip sakyti,... nieko ir nieko....A nė žo'žio eš toliau negirdėjęs.... O paskui dar prieš naujus metus atėjo.... -Ponia Šukiene, nors 10 rublių da, sako.... juk man ten re kia suvesti... ten irgi.... nors dešimts rublių... 10 rublių j dabar turiu..... Tai matot kaip..... Ką jūs dabar norėjot sa kyt?.....

Po Stalino mirties kaip buvo ?

- O mes negalėjom iš džiaugsmo tiesio Kiti nusiminė.... Manė, kad toki perversmai... da blogiau....

O kada pajutot, kad varžtai atsileidžia?

-Tuoju... o tuoju... tuoju po mirties.. Mat, paskui jau tuos mokesčius nuėmė... tuos žemės mokesčius.. tas duokles nuėmė... jau galėjom sodyt buivės.... Malerkovas.. Malenkovas viską nuėmė.... Paskui tas Malenkovas neilgai buvo Tai paskui, ir šitas.....

Tai tada jau galėjot duot prašymus grįšt į tėvynę ?

-Kas rašė.... neišpildė... Tai paskui Budrevičiūtė.... mat, tą mergaitę buvo gražinę į Lietuvą... Buvo išleidę tokį įstatymą, kad kas gimęs 25-25 metais tokius vaikus gražina į Lietuvą... Tai tą Budrevičiūtę irgi išleido... Bet paskui vistiek ką jie ten apsigalvojo.... vėl per kalėjimus vėl per šešis mėnesius... vėl ją gražino.....

O jums tada jau nereikėjo tiek daug valand dirbti? Ar dar reikėjo ?

-O... da reikėjo.... da reikėjo da dirbt.. Trumpa vasara ir nesuspėja... keturi mėnesiai... ten visai nuvalymai... O aš paskui dirbau prie veršių, tai aš paskui nedirbau lauke...

O veršiai, tai jau paskui tvarte ?

Žiemą girdydavau, valydavau tvartus, ... mėšlą reik išvešt pačiai... ir vandenį atsivešt pačiai... O vasarą ganydavau, o žiemą šerdavau, girdydavau, tvartus valydavau, mėšlą.... Taip pat aš dirbdavau 12 valandų....

O, reiškia, Staliną galėjot pakeikt ?

-Sako... ką tu žinai, kad Staliną meta.... ant Stalino visai sako... Aš sakau: tai man visai ~~ne~~ nepasakok... Sakau: ...čia yra propaganda... Kas ką pasakys... o paskui areštuos.....

No ...?

-O je... aš da ilgai netikėjau... Kol pasakius tuos senokus nuėjau... Kai tą Staliną jau metė.... tai pasakui ten valsčių pasidarė toki posėdžiai... kas norėjo it...
 . Tai žinot, aš pas tuos senokus buvau... tai tas senukas buvo... Tam tas senukas verdamas parėjo... Dabar Staliną niekina... šitoki žmogų... tokios valstybės žmogų.... Šitai garbin... dabar... sako, kad priešas taip sakytu, tai jis dovanotu.. Bet dabar, sako, kad patys rusai šitaip daro, tai jau jis negalėjo... negalėjo suprast.... mano širdis negali.....

Tai tas senukas buvo partietis ?

-No... jis buvo ne partietis, bet labai tikintis žmogus... bet buvo kaip rusas... savo tautietis... Taip sakyti, jis niekad kepurę neužsidės, jeigu nepersišegns... jis niekad šaukštą nepaėmė, jeigu jis nepersišegnojo... Tikintis.. Rudenį buna minėjimas mirusiųjų... vakare.. šeštadienį daugiau sia... Tai pasakui išsiverda tą košę... tą vakarienę geresnę .. te ką... tai užsidega žvakę... suklaupę ten meldžiasi.... Tai pasakui eina valgyt vakarienės... Tikėjimas neišnyko... neišnaikins.... Jeigu jau Rusijoje neišnaikino per 50 metų... tai jis niekad neišnaikins.....

O Lietuvoj, kaip jūs manote, ar išnaikins vikėjimą ?

-Ne... sustiprės da.... bažnyčias uždarys... katakombose melsis da.....

Mes toliau su poniu Ona Šukiene. Šiandien yra 1977X metų lapkričio 3-oji diena Čikagoje....

Ponia, kada jūs pradėjot daryt žygius grįžt i Lietuvą?

-I Lietuvą... 1959 metais... Pasakui jau mum pasakė, kad mes laisvi.....

~~Pašnešimasis, pabrėžiantis, kad mes laisvi.....~~

O kaip ? Kuo tas laisvumas pasireiškė?

- Jeigu norim, galim čia gyvent... jeigu norim, galim važiuot kur norim....

Tai gerai, panaikintos tos byl . ku b
vo? Ar ne... ?

-Mums jokios bylos.. Paskui komendantas
klausdavo: tai už ką jus išvežė? ... Jokios bylos nebuvo ..J
rašto mums neįteikė, mums nepaskeubė, už ką mus išvežė... Kom
endantas klausdavo... arba tas komendantas: tai sakyt, už
jus išvežė... Tai sakau: jūs pasakykit ? Gal jūs turit .okius
ir dymus... už ką?.... ką mes prasikaltom? ... Aš nesijauciu
ke.....

Po Stalino mirties liko tas pats komen
dantas ? Ar pasikeitė ?

-O, jie keičiasi... Tie komendantai labai
geri buvo....

Geri ?

-Tas pirmas komendantas... dar rusų kalb
nemokėjau.... nė nieko... Tai Marytė da jį pagyrė... kad jis n
užgaulioja.... Tai Marytė pagyrė... da padėkojo, kad jis nerėk
... Mes manėm, kad čia rėks... čia spardys mus... Maryte pagyr
.... -Jūs manęs negirkit.... Aš... gerai, kad aš jums gebas...
bet jūs man bėdą darot...

Nu, ir tada, reiškia, kad jis pasakė, ka
jūs laisvi... tai jūs pradėjot rūpintis grįžti į Lietuvą. Ar n

....Pas mane buvo dar sesuo atvažiavus..
vėliau išvežė mano seserį.... dar dešimtį metų....Mes gavom le
dimą liepos mėnesį...

1959 metų?

-59 metų liepos mėnesį... Tai paskui aš
grįžau spalio mėnesį... Da norėjom daržą... Da aš turėjau bukv
pasisodinus... Bulvės užaugo... išsikasėm tas bulves...tas bul
ves parsidavėm... pasidarėm pinigų... ką turėjau, pardaviau...
Tada pasidarėm ... turėjau pinigų....

Tada, kada pasakė .. laisvai, ar gyvuluk
nelaikėt?

-Jau tada... jau laikėm viską.... jau aš
užsiauginau karvę tada... jau tada....

Jau pienelio ?....

-Tai itik tie trys metai... Vargom, vargo
jau tada atsistojom ant kojų... Kaip sako... Kokė yra darbštumė
šitų "novikų"... Mus vadindavo "novikais"... Mes palikom labai
gražias pėdas ... Parodėm, kaip reikia gyvent... kaip reikia

dirbt... kaip iš nieko gali padaryti... O kiti, apaugę buvo... ir replejo... Ir pavyzdžiu statydavo... Juk man i Kanada išvažiuot padėjo ta... Nežinau, kad man i Kanada... Dabar kitos dvi moteriškes yra atvažiavusios i Kanada paskui mane... Kai vyrai padavė prašymus... viską... tai jas išleido tuojau... O, aš per septynerius metus... i tą vieną taškąėjau... Ir vis atmetė... ir atmetė... ir atmetė... Ir tą paskutinį kartą jau buvo atmeta... Bet tai kas tai man i galvą pakukždėjo... važiuo i Maskvą... Ir ten priėjau prie ministerio ar ministerio pavaduotojo... Aš nežinau, ... kad koks tas žmogus geras... Ir tik tą dieną tik mane vieną priėmė... Tai ten man padėjo kok ruselis... Bet jis ... tas ruselis buvo vedęs lietuvaitę... Jis buvo kariškis... Kai karas pasibaigė, jam Lietuvoj patiko, tai jis pasiliko... jau kaip darbininkas... Jis susipažino su lietuvaitė... ir apsivedė. O ta lietuvaitė dar iš vyro pusės dirpusės duktė buvo... Tai mane pakusė jos motina... -Tik tu, važiuok i Maskvą... Tu nuvažiuok pas mano žentą. Jis tau padės... Mano žentas yra labai geras žmogus... eilinis žmogus dartininkas... Ji man davė jo adresą... Aš ten nuvažiavau... Ir taip pataikyk, tu man... Aš ten nuvažiavau... Šiandien jis tą darbą, kur dirbo, baigė... rytoj jis dieną laisvą tur... Ant rytojaus jis pereina i naują darbą... ten kur... išvažiuoja visai savaitei už Maskvos ... ten i kitus kokius... Ir šitą dieną jis laisvą turi... Vakare atvažiuoju, jisai rytoj laisvą turi...

Jis mane nusivedė... ~~Технических~~ ~~ки...~~ sako, kol susigaudysi... ten kur ministerijos... tiek ... i tokią ministeriją... kai čia tas visas kiemas... O paskui, kai sakyt, toj ministerijoje... skyriuj... ten ir negali susigaudyti... ten gali kvailą galvą gaut... O, žinot, kaip vietinis, jis žino... Jis nusivedė... Ten sargyba... policija... nieko nedare... tai gali eiti... Ir nuėjām prie to langelio... to skyriaus... kur jau vidaus reikalų ... ta ministerija... Ministeris dabar ne... Jis yra posėdyj... 10 valandą išvyko... Sako, dabar jis yra posėdyj... Ateis i kabinetą tiktai apie antrą valandą... Čia jau palaukti... Paskui aš jį nusivedžiau i valgyklą... Pavalgėm... da ką... jau čia... Labai puikus žmogus... Ir kai atėjo tas laikas, jis pasiliko laukiamajam... Mane iškvietė jau tas ponas ministeris i vidų... Na, ir aš ėmiau šnekėti... Sako, kad aš, reiškia, jau... dėl išvažiavimo... O, moteriške, ko čia atvažiavai... viską tvarko Vilnius... Aš jau

nevadinau "draugas".... Ką, sakau, viršininke, ... kaip tai su-
prast? Kiek kartų aš buvus Vilniuj, visada gavau atsakymą:
viską tvarko Maskva.... Aš atvažiuoju į Maskvą... Jūs sakote:
viską tvarko Vilnius.... Kur aš galiu rast teisybę?... Taip pa-
kartojau.... kur galiu rast aš teisybę? Sakau, aš manau...
mano likimas jūsų rankose.... Ir aš, žinote, turėjau pasiėzus
tokį raščiuką... kaip dokumentą... jis gali padėt... Užta mano
gerą tokį darbą prie tų gyvulių... sąžiningai... nuklystu aš pri-
to.... Aš gavau tokį pagyrimo raštą....

Iš kolchozo to?

-Je... Ir aš tą raštą taip sulaukiau /?/
ir aš jam padėjau... Aš sakiau:... viršininke, aš išdirbau Sovi-
etų Sąjungoj 18 metų... Sakau sąžiningai.... Da pirmiausia jis čia
man: Ar aš viena? Kur vaikai?... Kur viskas... Kad aš ten viena.
.... Tai buvo Stalino laikai... buvo vežimai... mane išveže...
buvau 18 metų... sąžiningai išdirbau Sovietų Sąjungoj... Čia
į Lietuvą.... Jis klausia: Ar dirbi? - Nedirbu... Ar pensiją ga-
ni?... -Negaunu... Tai iš ko gyveni?... Sakau: gyvenu iš tokių
skudurų... Ar lengva man, viršininke, sakau, man iš tokių skudu-
rų išgevent?... šitiek metų Sovietų Sąjungoj išdirbusiai?...
Sako: kviesk vaikus čionai... Aš neturiu ant ko... Sakau: aš gy-
venu... apsistojusi pas giminaite... Sakau; davė man kampatį...
kambarį turiu lovą... ir toj lovoj čemodanas.... Aš neturiu an-
ko kviesti.... Sako: mes jums duosim butus, duosim darbus... Tai
paskui sako.... sakau: trys vaikai buvo, jau dabar yra dešimt..
Seimos nariai.... Jie atvažiuos vienas.... aš negaliu sakyti tai
drąsiai.... sakau, gal būt, kuris atvažiuotų da... O aš, motina
noriu matyti visus.... Sakau: viršininke, ar man lengviau vienai
išvažiuoti, ar jiems visiems atvažiuoti.... Kai aš kalbėjau, aš
jaučiau, kad mano ašaros per šičia teka, ... ne tik kad per čia.
Tai aš... viršininke, mano likimas jūsų rankose.... Jeigu jūs
sakysit: taip, aš važiuoju, ... jei sakysit: ne, aš gyva pa-
laidota.... Ir kaip stebuklas.... ir, Dieve, tik tu dėk ranką,
kur juoda.... Kad tą vyrą man neprikištų.... kur vyras? ...Tegu
vyras parvažiuos.... Bet vyro nė neklausė.... tik kur vaikai....
ir vaikai....

Gal jis sąmoningai neklausė?

-Gal sąmoningai... aš nežinau....

Na, ir ?

- Na, ir šitaip.... Aš sakau: ma likimas
jūsų rankose.... Aš į jį taip žiūriu... Lyg ir jis taip kad ir
kažin kaip lyg ir susigraudinęs... man atrode... Kaip sakau, ma
no likimas jūsų rankose.... Nejaugi aš neturiu, kaip ir motina,
sėratvėj prie vaikų galvos priglaust.... Jis paskui sak . rašyk
pareiškimą... Ir pareiškimą paduok man į rankas... kad aš sakysiu
... paskui jis jo nagaus.... Sakau, kad aš nemoku rušiškai ra-
šyt..... Paskui sako: ar tuž čia turi palydovą? ... Sakau: turiu
.... Sako: gal jis parašys? ... Sakau: aš manau... Manau, kad jis
parašys... Na tuoj jis pas.... Bet paskui pareiškimą man atnešk
ant stalo.... paduok man į rankas... Aš ir Chruščiovui bu au ra-
šiusi.... Na, tai matai..... ką reiškia akis į akį....

Nu, gerai, jūsų palydovas parašė pareiškimą?

-Parašė.... Na, jis irgi mažaraštis...da
biskį negerai.... Ir paskui... jau jis... kada jau parašė...da bi
ki.... mudu abudu... ir tą mano palydovą... pasišaukė... paziū-
rėjo... da biskį negerai... pataisė... Išėjo gaug geriau, kad ma-
du tokiais durneliais.... da jis pataisė Jis paskui taip man pa-
sakė: rytoj išsiunčiu į Vilnių... Uždėjo rezoliuciją.... D: mėne-
siai nepraėjo... važiuok Nieko man daugiau....

Kada? Kokią dieną? Kokia data buvot? Kada
jūs buvot to viršininko ar ministerio kabinete?

-Tas buvo rugsėjo mėnesį apie 20 dieną
Kurių metų?

-1959 metų....

Negalėjo būti... Tada grįžot iš Sibiro...

-O je, 1965 metų

1965 metų rugsėjo 20 dieną, reiškia, Mask-
vos kabinete ponia Ona Sukienė gavo, reiškia, pagrindinį leidimą..
Jau už dviejų mėnesių patvirtino.

- O, paskui po dviejų mėnesių aš gavau, kaip
sakyt, per policiją.... iškvietė į policiją... kad man leidimas į
Kanadą yra duotas...

Ir kada išvykot ?

-O, paskui da ilgai buvo kliūčių... Paskui
neatsiuntė ten blankų, dar buvo.....

Kanada neatsiuntė ?

-Ne... Maskva neatsiuntė... Tai paskui dar tris mėnesius... pamiršau.... kad aš išvažiavau paskui rudenį... Kad aš išvažiavau spalio mėnesį... Aš neatsimenu.... Tas buvo vasara.... kad paskui ilgai buvo man tas kankinimas..... Da man neat-siuntė tų tikrųjų blankų... kur reikėjo sveikatai užpildyti.. sveikatai... dvylika skyrių sveikatos man reikėjo praeit.....

Vietinių... ?

-Vietinių

Lietuviai ten buvo ar rusai ?

-Lietuviai... Aš priėjau ten, kaip sakyti, su pagalba... suprotekcija... Tokia viskas....

Mat, lietuviai.. tur būt, nieko nedarė kliūčių ?

-O, Dieve,sako, kokia tu laiminga.... kokia tu laiminga... kokia tu laiminga.... O, kada, žinote, darė mano širdies kardiogramą, kaip sakyti,.... paskui kad jau tuos visus... perėjo per 12 skyrių... ir per nervų, ir per akių... nu, vienu žodžiu, per visas ligas... Ir paskui kada jau aš per visas ligas... ..a, tai prie akių ligų... tai ta daktarė sako: kokia, jūs ponija, laiminga... Sako: pasakykit ten mūsų lietuviams, kaip mes čia var-gstam.... Mes ne tiek fiziniai, kiek dvasiniai... kad mes turim visko bijoti... kad mes turim,ką matom, nematyt... kad mes nekalbė-t... kad mes užglušyti toki.... Paskui, kada visus tuos sudėjo... paskui reikėjo eit pas tą vyriausią tą gydytoją, kuri paskui visas tas skyrių blankas sudeda į krūvą... ir paskui perrašo į vieną blanką.... Paskui reikia patvirtinti, ten žinot.... Tas gydytojas, kada pažiūrėjo į širdies kardiogramą.... jisai tik galvą pakraipė

Kodėl ? Netvarkoj buvo ?

-Netvarkoj.....Pakraipė tik galvą....

Lietuvis? ... Sakau: Daktare, kad... nerašy-kit.... nerašykit, kad jau bloga... Sakau: nerašykit, kas jau blo-ga... Daktaras sudarė tą blanką.... Tai sako: ... dėl širdies iš-leis.....

Ir kada palikot Lietuvą ?

-O... spalio 20 d....

O tai sumaišyta... tai 1965 metais spalio 20 d. gavot leidimą.... negalėjo būt Čia sumaišyta.....

O šitai, aš čia noriu grįžt atgal...O kaip

iš Sibiro grįžot į Lietuvą? Kaip... traukiniu... geru... ir-
gi traukiniuos?

-Jau traukiniu... Bet labai buvo surka, iš Si-
biro išsikraustyt... sunku įsėst į traukinį... Bet tik ta viena
linija eina.... Perpildyta...

Labai pilna?....

- Labai pilna... perpildyta... Kad ten kokią
karo mokyklą paleido....ar kaip.... mudvi paskui su seseria kartu
grįžova... Mudvi tris paras išsėdėjova šitoje Sibiro Taiga....
Stotis Taiga vadinosi.... Tris paras išstovėjau aš prie Langelio.

Tai, iš kur tiek jėgų?

-O je... Tai jėgos tada buvo, kada n m va-
žiuoji... Žinot, mažai.... priima kelis žmones... Nėr vietų... nė
vietų... ir paskui, kada jau trečią naktį, tai sesuo jau... ir či-
pat... ant čemodanų gulėjo... čia pat... O aš čia pat, kur stovė-
jau... ten mes pora desėtkų.... kur mes stovėjom, ten mes ir sė-
dėjom nakčia... Negalėjom išeit iš eilės... Išėisi iš eilės, tai
vėl neįėisi... Tai paskui, žinot, man tokia nintis dingtelėjo....
Kad mes tuos bilietus nusipirkom iš Tomsko... Bilietus nusipirkom
iki Kauno.... Bet paskui reikėjo juos kompostiruoti šitoj Taigoj.
Ten mes persėdom... į kitą traukinį... reikėjo kaip ten.... Tai
paskui kaip ten šitaip niekaip mes negalim įsėstAteina trys
~~XXXXXX~~ tokie berniokai... Šitaip su alkūnėm...~~XXXXXX~~ prie lan-
gelio kaip ateina... paduoda kiekvienam į alkūnę ar į veidą... ka-
nors... ~~XXXXXX~~ Tie prie langelio priėjo.. tiek bilietų paima,
kiek yra laisvų... ten kiek gali... prieina... O tie paskui parduo-
da brangiau kitiems ... Spekuliacija.... Kur jie parduoda, aš ne-
žinau... Ir vieną taip kartą ir kitą.... Šitaip ir kitąsyk ... Ate-
na traukinys, tai ^{visai} ėima... Perpildyti traukiniai... Žinoma, per-
pildyti traukiniai ateina.... Na, ir negalim įsėst ... ir visk
ai paskui vieną rytą.... tur traukinys ateiti... Policij
vaikšto... Tai aš nė to policininko nemėči
atėjo... Aš priėjau prie to po
kau, ar čia jūs esat buđ
Sakau aš: ar pas jus
įsėsti į traukinį
tris paras stovim
Kaip tai? Ką čia

nam abudu... o buvo tolokai nuo tos eilės.... Ji s' manim ateina
 kaip tik prie kasos.... Tuojaus traukinys čia turi ateit... Aš
 stoju į savo.... kur mano buvo eilė... Da čia koki keturi žmonės
 prieš mane Atėjo du ar trys toki berniokai.... kad tau duoda
 su alku kur nors į veidą , į pasmakrę ar kur nors tas zmo-
 gus pasitraukia ir atėjo... jau tie ima.... Ir policija šalia stovi
 Tai policininkas sako: nelįskit... pasitraukit...čia is eilės re-
 kia.... Da tie neklausė... Dar, žinct, šitie su tom alku, jie.
 Tai tas policininkas už sprandų... ~~xxxxxxx~~... nuvilko.. nu-
 ko.... Mes ~~xxxxxxx~~ priėjom prie bilietų....

Na, matote, gerai, kad jūs šiatip polā-
 cininką ...?

-Na, tai, matote, kad aš taip anksčiau...
 kad aš to policininko namačiau.... Čia nevirė.... galvoj nevirė.
 ir paskui mes ... daugiau gavo.... Bet paskui jau vietų nebuvo...
 Sėdimų vietų nebuvo.... tik miegami... Tai dar man dabar reikėjo
 300 rublių primokėt....

Tai, kaip ponias parvažiavot ?

-Jau kaip ponias... Jau ponios ... Man nega-
 la nė tų pinigų....

Jau tada netruko dviejų savaitių sugrižt
 į Lietuvą ? Jau greičiau sugrižpt ?

-O... truko... truko... Dėl to, kad aš t-
 p sakyt, O dviejų savaitių... ~~xxxxxxx~~ ... ne, ką aš sakau.
 netruko. Iki Maskvos, rodos, šešias paras.... Bet jau važiavom
 ponios.... Paskui į miegamą vagoną važiavom....

Na, gerai, kai po 18 metų išlipot savoj
 žemelėj, koks tada buvo jausmas ?

-Man tik norėjosi pult ir bučiuot tą žė-
 mę.... Taip pirmas žodis.... kada įvažiavau į Vilniaus.... čia
 jau mes per Vilniaus stotį važiavom... Tai pirmą pamačiau... pir-
 mą žodį ... "vaistinė".. Ir taip kažin kaip: ... ar ti

Tikrai tas ~~xxx~~ ... Pirmiausia da mato
 sėsti... Reikėjo pervažiuot į 'Bie-

akojau, kadą tos vestuvės juvo

t. buvo... Jie buvo Maskvoj..

ą parvažiavę pas savo... į

. Ir aš turėjau leidimą, k

...vaziuosiu... Tai jie labai prašė, kad mes per Maskvą ne, erva-
 fuotume, jiems nepranešę... kad mes

... ir kaip ?

... Kad mes turim pas juos susitot... tu-
 cinai turim sustot. Ir susitarėm: kada jau aš išėsiu į Maskvos e-
 loną, mes jiems duosim telegramą... kokiu ešalonu vaziuojam, ko-
 kia linija, kokiu ešalonu, ir koks vagonas... Tai kada mes važi-
 vos į Maskvos traukinių stotį, aš jau tuoju pamačiau, kad lania
 stovi....

*Tai ar jūs buvot pranešę telegramą?

-Je... aš telegramą daviau... kai g vau
 tuos bilietus, tada šokau... Už pašto ta agentūra... Čia re kėjo
 man skubėt, kad ... čia traukinys, žinot, sustoja tik bisų... ke-
 lias minutes stovi... Bet čia man ... čia greit... Negaliu čia pa-
 sakyti... aš rusiškai ir neišmokau... tai da paskaityti da paskai-
 tau, bet rašyt,... ne

Bet susikalbėt, tai susikalbėdavct?

-O je, šita... aš kalbėt, tai susikalbė-
 davau lengvai... Tai aš taip paprašiau, kad man užpildytų... Tu-
 rėjau aš jų adresą... tai, kad aš atvažiuoju tokiam ešalone, tokia
 vagone... jis gavo tą telegramą... ir kad sustoja Maskvoje....

Na, gerai, ar jūs vykot pietaut ten kur
 NOER ?

-O je... žinoma....

Tai jau jie ten gyveno neblogai ?

-O je... neblogai... Mažą kambariuką...
 du kambariai buvo.... ~~Mažą kambariuką... kad čia Maskvoje buvo~~

No, je.. O kad čia Maskvoj buvo... Priėm-
 vel kai reikia ?

-Priėmė... Ir viščiukas išvir-
 jako bonka jau ant stalo... ir pyragėliai
 vaziavau, kaip pas tėvus kair
 sakyt.... Verkiam iš c

... ?

kokioi

Na... jau buvo grįžęs iš Italijos... Jis buvo Italijoje... Jis buvo iš Italijos mašiną orsruntes ... kai i-ėjom į jo kambarį... jau rubai visi itališki... visi ezsi, nie- tiški... viskas tik kas buvo sovietiška... mergaitės gimnazijos uniforma... O šičia viskas.... Ir taip jau mes pasivaišinom.. kad geriau niekad.... Mes daugiau buvom savi su šitais ruseliais, ne- negu aš, kada atvažiavau pas vaikus.... Vaikai... kaip ir svetimi iš karto.....

Tai tada jau buvo gerai ?

-O je... Tai tik išsyk da kažin kaip... ži- not... lyg vieni kitų nedrįstam....

O dabar, ponai, su tuo Maskvoj susirašot? Kokį atviruką ar ką ?

-Šičia ne... Lietuvoj susirašydavom

Bet iš čia jau ne ?....

-Šičia jau ne... Da tam diegui parašiau.. bet atsakymo iš jų negavom.....

Na, kadangi ten jiems atrodo....

-Ne.....

Na, ir į Lietuvą sugrižot ... Atsistojot ant savo žemelės po 18 metų....

-Taip... taip... aš apsigyvenaupas vieną seserą dukterį, o sesuo grįžo pas.... Sesuo turėjo dvi dukteris su žentais... Tai ji pas vieną savo dukterį, aš pas kitą.... Tai paskui.... Ir mus da kaune... tai mus da pasitiko žento... Kava- liūnienė.... žento Kono Kavaliūno mama... Bėga paskui vagonus ir šaukia: kur čia Šukienė?... kur čia Sukienė?..

O, reiškia, Kanadaj apsiženijs ?

-Jie Kanadoj.. Jų visa šeima ^{šau}Lietuvoj, ti jis vienas vaikišcias buvo 17 metų išbėgo iš Lietuvos, o kit šeima... visa šeima liko.....

... ačiu poniai Šukienei už šį penkių

... i čia liks didelė medžiaga....

... ano pavardė Vladas Butėnas. Aš

ir x istorikas, rašydamas

primins ir tą pavardę ta

iems / yras taip plačia

pasikalbėt su ponia Sukiene. Jos kančios, surištos su tūkstančių Vairių
lokaičiu ir kitais liks įamžintos lietuvių martyrologijoje. Lie
tuvių tautos istorijoje. Ačiu širdingai, ponia Sukiene !

Pabaiga ketvirtos kasetės pirmos pusės....

Ir iš viso pabaiga viso pasikalbėjimo...

Sios kasetės antroji pusė tuščia, joje nėra nieko įkalbėta

J.S.